

Opvoeden vanuit een specifiek oogpunt

De opvoedingservaringen van ouders van kinderen met een visuele beperking

Claude Monet: La Promenade, 1875

Marlieke van Wieringen, 1388630
Begeleidster: Dr. S. Kef
Tweede beoordelaar: Dr. G.M.P Loots

Masterthese Orthopedagogiek, 2008
Vrije Universiteit Amsterdam
Faculteit Psychologie en Pedagogiek

Abstract

This thesis describes a study that explored the parenting experiences of parents who are raising a child, with an age between 6 and 13 years old, with a visual impairment. The parents that take part in this study are all members of FOVIG, a federation for parents of visually impaired children.

The questionnaire, presented to 96 parents, consisted of several sections each assigned to one of the three parenting factors studied in this thesis, being: parental factors, parenting factors and family- environmental factors. Not all of the parents fitted the pre established selection criteria, as a result of which the final research group existed of 52 parents.

The results show that these parents are responsive, consistent, give the child autonomy, experience some trouble in letting go of their child, are content with their marriage or relationship, do not experience excessive parental stress, treat their children all equally and are reasonably satisfied with the help that they receive. Fathers' and mothers' experiences do not show many differences except that mothers experience more restraints to the child's autonomy and have more trouble with letting go of their child. More significant differences have been found for two other subgroup comparisons: parents of children 6-13 years compared with parents of adolescents; and parents of a blind child versus parents of a low vision child. Firstly, parents of young children seem to score (significantly) less positive on the factors of parenting than do parents of adolescents that are visually impaired. But they do score more positively on the parental factors than do parents of adolescents. Secondly, parents of blind children tend to report more (significant) positive scores on parent factors and environmental factors in comparison with parents of children with low vision.

Inhoudsopgave	Blz.
Voorwoord	4
Samenvatting	5
1. Theoretische achtergrond	7
1.1 Inleiding	7
1.2 De basisschoolfase: kind in ontwikkeling	9
1.2.1 De cognitieve ontwikkeling	9
1.2.2 De sociaal emotionele ontwikkeling	10
1.3 Ouders en de opvoeding	11
1.3.1 Opvoedingsfactoren	13
1.3.2 Opvoederfactoren	15
1.3.3 Gezins- en Omgevingsfactoren	18
2. Onderzoeksopzet	20
2.1 Onderzoeksvragen	20
2.2 Onderzoeksprocedure	21
2.3 Onderzoeksinstrumenten	22
2.4 Onderzoeksgroep	23
2.5 Analyses	26
3. Resultaten	28
3.1 Opvoedingsfactoren	28
3.1.1 Beschrijvende gegevens	28
3.1.2 Verschillen tussen subgroepen	31
3.2 Opvoederfactoren	34
3.2.1 Beschrijvende gegevens	34
3.2.2 Verschillen tussen subgroepen	35
3.3 Gezins- en omgevingsfactoren	38
3.3.1 Beschrijvende gegevens	38
3.3.2 Verschillen tussen subgroepen	38

4.	Conclusies en discussie	41
4.1	Conclusies	41
4.1.1	Opvoedingsfactoren	41
4.1.2	Opvoederfactoren	42
4.1.3	Gezins- en omgevingsfactoren	44
4.1.4	Kindertijd versus adolescentie	46
4.2	Discussie	46
4.2.1	Sterke en zwakke kanten	46
4.2.2	Aanbevelingen	48
	Literatuurlijst	50
	Bijlagen	52

Voorwoord

Dit is mijn Masterscriptie, het laatste onderdeel van mijn studie orthopedagogiek aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Ik heb in het afgelopen jaar onderzoek gedaan naar de opvoedingsservaringen van ouders van kinderen met een visuele beperking. Het proces dat ik heb doorlopen om tot dit eindresultaat te komen is zeer leerzaam geweest. De vaardigheden die nodig zijn voor onderzoek en het schrijven van een scriptie waren aan begin van dit proces intimiderend. Ondanks dat heb ik het proces weten te voltooien en daarbij mijn interesse gebied onverwacht verbreed.

Bij deze wil ik alle mensen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan mijn onderzoek en scriptie. Ten eerste wil ik alle ouders bedanken die mee hebben gewerkt. Zij hebben de tijd en moeite genomen om de vragenlijst zeer zorgvuldig in te vullen. Daarnaast wil ik de FOVIG, met name mevrouw G. Bouwman, bedanken voor het eenmalig verlenen van toegang tot hun ledenbestand.

In het bijzonder wil ik Sabina Kef bedanken voor haar begeleiding, uitgebreide hulp en sturing bij het doen van het onderzoek en het schrijven van deze scriptie. Haar ervaring en toewijding aan de doelgroep waren leerzaam en inspirerend. Zonder haar was ik niet tot dit eindresultaat gekomen.

Tot slot wil ik deze scriptie, die symbool staat voor het voltooien van mijn studie, aan mijn ouders opdragen. Ze hebben me niet gezamenlijk kunnen steunen gedurende mijn studie, maar ondanks dat had ik het zonder beiden nooit gered. De aanwezigheid, geruststelling en het vertrouwen van mijn moeder en de eeuwige trots van mijn vader. Hij heeft de obstakels en de mijlpalen gedurende mijn studie helaas niet mogen meemaken. Maar ondanks zijn afwezigheid wist ik dat hij altijd vertrouwen in mij zou hebben gehad en overtuigd zou zijn geweest van mijn capaciteiten.

Samenvatting

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de opvoedingservaringen van ouders van een kind, met een leeftijd tussen de 6 en 13 jaar, met een visuele beperking. Gedurende de opvoeding en ontwikkeling van een kind zullen ouders verschillende obstakels op het pad krijgen. Wanneer er sprake is van een beperking bij een kind zal dit leiden tot andere obstakels voor ouders dan bij kinderen zonder een beperking. Ouders zullen hun opvoedingsgedrag afstemmen op de specifieke en minder vanzelfsprekende behoeften van hun kind. Op de volgende onderzoeksvraag is getracht een antwoord te geven: *Hoe ervaren ouders van kinderen met een visuele beperking, tussen de 6 en 13 jaar, de opvoeding?*

In het onderzoek zijn, aan de hand van een vragenlijst, drie verschillende factoren onderzocht om tot een volledig beeld te komen van de opvoedingservaringen van 52 ouders die een kind hebben met een visuele beperking. Ten eerste zijn de opvoedingsfactoren onderzocht, geoperationaliseerd als responsiviteit, autonomie en afhankelijkheid, ontwikkelingstaken en striktheid. Ten tweede zijn de opvoederfactoren onderzocht, geoperationaliseerd als de tevredenheid met de huwelijksrelatie, de ouderlijke stress en het algemeen welbevinden. Tot slot zijn de gezins- en omgevingsfactoren onderzocht, geoperationaliseerd als meerdere kinderen opvoeden en de tevredenheid met de hulpverlening. Die verschillende factoren zijn onderzocht op eventuele verschillen tussen subgroepen; vaders en moeders, ouders van slechtziende kinderen en ouders van blinde kinderen en tenslotte ouders van kinderen en ouders van adolescenten met een visuele beperking.

Uit de resultaten (allemaal gemiddelden) blijkt dat ouders van kinderen met een visuele beperking responsief zijn, consistent zijn en hun kind autonomie verschaffen. De ouders geven aan enkele keren hun kind te veel te beschermen, maar niet vaak. Ze ervaren af en toe beperkingen in de zelfstandigheid van hun kind en hebben soms moeite met het loslaten van hun kind. Vanuit de opvoeding wordt gemiddeld gezien weinig stress ervaren. De huwelijksrelatie wordt als goed beoordeeld evenals het algemeen welbevinden. Ouders geven als gemiddeld cijfer een 7.65 aan hun welbevinden. Wat betreft het opvoeden van meerdere kinderen blijkt dat ouders hun kinderen met gelijkheid

benaderen en opvoeden.

Tussen de ouders zijn slechts enkele significante verschillen naar voren gekomen. Zo blijkt uit de resultaten dat moeders meer beperkingen in de zelfstandigheid ervaren dan vaders. Ook hebben moeders iets meer moeite met het loslaten van het kind dan vaders. Verder blijkt dat ouders van slechtziende kinderen vinden dat hun kind op ongeveer 9 jarige leeftijd alleen naar school mag. Ouders van blinde kinderen vinden dit pas goed wanneer het kind 12 jaar oud is. Deze laatste groep, ouders van blinde kinderen, blijkt meer sociale ondersteuning te ervaren dan de eerste groep, ouders van slechtziende kinderen. Wat betreft het toekennen van autonomie blijkt dat ouders van kinderen met een visuele beperking dat minder doen dan ouders van adolescenten met een visuele beperking. Wat betreft de mate van het ervaren van beperkingen in de zelfstandigheid blijkt dat dit voor ouders van jonge kinderen meer geldt. Tot slot lieten de ouders van kinderen met een visuele beperking een hogere mate van hechting, sociale ondersteuning en opvoedingssatisfactie zien, in tegenstelling tot ouders van adolescenten met een visuele beperking.

1. Theoretische achtergrond

1.1 Inleiding

Toekomstige ouders verwachten meestal dat zij een gezond kind krijgen. Ze gaan er vanuit een kind te krijgen zonder beperkingen. Uiteraard zal dit niet altijd het geval zijn. Kinderen kunnen op de wereld komen met lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperkingen. Voor ouders kan dit als een klap komen. Schok is een natuurlijke eerste reactie wanneer men in een situatie verkeerd waar hij/zij zelf geen controle over heeft. In deze periode kan het voorkomen dat ouders gevoelens van paniek, ongeloof en ontkenning ervaren. Daarnaast kunnen ouders zich kwaad voelen, omdat zij zich machteloos voelen in de situatie (Webster & Ward, 1993).

Ouders van een kind met een beperking zullen hun opvoedingsgedrag afstemmen op de specifieke en minder vanzelfsprekende behoeften van hun kind. Wanneer het ouders niet lukt om aan die specifiekere behoeften te voldoen kan dat een optimale ontwikkeling belemmeren (Hoogenboom, Kranen, Schalwijk & De Vries, 2005). De visuele waarneming heeft, van alle zintuiglijke functies, waarschijnlijk de grootste impact op de ontwikkeling van een individu en op het dagelijks functioneren (Loots & De Sloovere, 2001). Omdat de opvoeding van een kind met een visuele beperking dus als minder vanzelfsprekend kan worden gezien kan het zorgen voor grotere belasting van de ouders. De beperking van het kind beïnvloedt de ouder persoonlijk, de huwelijksrelatie, de manier van opvoeden, het gezinsfunctioneren en eventueel ook de andere kinderen in het gezin. Een gezinssituatie als deze wordt in orthopedagogische termen een verzwaarde opvoedingssituatie genoemd. Dat wil niet zeggen dat er altijd sprake zal zijn van problemen. Deze ouders zullen waarschijnlijk andere ervaringen hebben, maar of die ervaringen risico's vormen moet dan nog blijken. (Kef, 2006).

In dit onderzoek zal er worden gekeken naar ouders van kinderen met een visuele beperking. De kinderen, met een visuele beperking, vallen in de leeftijdscategorie 6- 13 jaar oftewel de basisschoolleeftijd. De volgende onderzoeksvraag is geformuleerd:

Hoe ervaren ouders van kinderen met een visuele beperking, tussen de 6 en 13 jaar, de opvoeding?

In dit onderzoek zal voor het gemak gesproken worden van ouders. Hiermee worden de primaire verzorger(s) van het kind bedoeld.

Voorafgaand aan het huidige onderzoek

Voorheen is er niet veel onderzoek gedaan naar ouders van kinderen, met een visuele beperking, in de basisschoolleeftijd. Het gebrek aan wetenschappelijke informatie over deze specifieke groep ouders maakt het interessant om te onderzoeken wat deze ouders tegenkomen in de opvoeding van hun jonge kind dat een visuele beperking heeft. Hoe gaan zij met de opvoeding van hun kind om? Waar hebben de ouders meer begeleiding bij nodig? Ervaren vaders en moeders de opvoeding van hun kind hetzelfde?

In onderzoek van dr. S. Kef, naar de psychosociale ontwikkeling, sociale netwerken en opvoeding van jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking, worden o.a. de opvoedingservaringen van ouders onderzocht. Dit onderdeel van het onderzoek richt zich op het opvoedingsgedrag. Uit dit onderdeel van haar onderzoek kwam een positief beeld naar voren van de ouders van VB adolescenten¹. De ouders zouden volgens de resultaten de autonomie van hun kind stimuleren, responsief zijn en niet te beschermend zijn. Opvallend was dat ouders van de VB adolescenten soms hoger scoorden wat betreft deze dimensies van opvoedingsgedrag dan ouders van niet- VB adolescenten. Ouders bleken niet meer stress te ervaren dan ouders van de controlegroep (normpopulatie). Wel scoorden ze lager op het algemeen welbevinden. Kef (2006) vond in dat onderzoek ook dat de ouderlijke relatie vergelijkbaar is met die van ouders uit de controlegroep. Ouders van blinde adolescenten hebben het over het algemeen, volgens de resultaten, niet zwaarder dan ouders van slechtziende adolescenten (Kef, 2006). Dit beeld, geschetst door de antwoorden van de ouders, komt overeen met eerder soortgelijk onderzoek van Udemä (1996).

Uit onderzoek van Hoogenboom et al., (2005) bleek dat er verschillen bestaan

¹ VB adolescenten zijn de jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking uit het onderzoek van dr. S. Kef (2006).

tussen vaders en moeders in de opvoeding van hun adolescent. Moeders scoorden hoger op responsiviteit en toezicht houden. Vaders lieten een hogere score zien op de dimensie overprotectie (Hoogenboom et.al., 2005).

Omdat de schoolfase een andere leeftijdsfase is dan de adolescentiefase, met andere obstakels en overwinningen is het interessant en relevant om te onderzoeken of ouders van jonge kinderen de opvoeding anders ervaren dan ouders van adolescenten. De vergelijking kan meer inzicht geven in de verschillende aanpakken die nodig zijn in de verschillende fases die een kind (met een visuele beperking) doormaakt.

1.2 De basisschoolfase: het kind in ontwikkeling

Een visuele beperking kan de cognitieve, sociaal-emotionele, communicatieve en motorische ontwikkeling van het kind beïnvloeden (Loots & De Sloovere, 2001). In de leeftijdsperiode waar het in dit onderzoek om draait, namelijk 6 tot 13 jarige basisschoolkinderen, maken de kinderen op deze gebieden verschillende ontwikkelingen door. Zo wordt er in deze basisschoolfase geleidelijk meer van kinderen verwacht wat betreft de ontwikkeling van cognitieve en sociaal-emotionele vaardigheden.

1.2.1 De cognitieve ontwikkeling

Volgens de fases van het cognitieve ontwikkelingsmodel van Piaget bevinden deze kinderen zich in de concrete operationele fase (7 tot 11 jaar) en deels in de formele operationele fase (11 jaar en ouder). In de concrete operationele fase ontwikkelen kinderen het vermogen om logisch te kunnen redeneren. Omdat kinderen in deze fase nog niet beschikken over een volwassen intelligentie kunnen zij nog niet abstract denken. Het logisch redeneren beperkt zich tot direct te verkrijgen, concrete informatie. In deze fase kunnen kinderen cognitieve mappen (van hun omgeving) creëren die steeds meer georganiseerd en accuraat zijn. De kinderen die 11 jaar of ouder zijn ontwikkelen een steeds abstracter denkvermogen. Zij hoeven niet meer concrete voorbeelden uit de werkelijkheid aan te grijpen om de logica van bijvoorbeeld een uitspraak te evalueren.

De kinderen ontwikkelen de vaardigheid om te redeneren over hypothetische kwesties (Berk, 2003). Op school moeten kinderen nu ook presteren, zich concentreren op verschillende taken, discipline opbrengen en gaandeweg eigen interesses vormen (Gringhuis, Moonen & Van Woudenberg, 1996). Het kunnen zien van de omgeving is heel belangrijk voor de ontwikkeling. Kinderen moeten immers aangestuurd worden door dat wat ze zien om tot onderzoeken, leren of imiteren over te gaan. Kinderen die een visuele beperking hebben worden hierin beperkt. Ook is het voor deze kinderen moeilijk om overzicht te hebben van wat er om hen heen gebeurt. Het is belangrijk dat kinderen in de schoolfase zich bewust worden van de manieren hoe zij aan informatie kunnen komen. (Gringhuis et. al., 1996).

1.2.2 De sociaal emotionele ontwikkeling

Op sociaal-emotioneel gebied ontwikkelen basisschoolleerlingen veel vaardigheden. Zij vormen relaties met leeftijdsgenoten en onderhouden deze. Vriendschappen worden gesloten, groepjes worden gevormd en kinderen rivaliseren onderling. De houding van een kind tegenover leeftijdsgenoten kan erg verschillen. Er zijn kinderen die meer op de voorgrond treden en een leiderfunctie aannemen, maar er zijn ook kinderen die liever op de achtergrond functioneren. Deze verschillende uitingsvormen van sociale interactie spelen een belangrijke rol bij de persoonsontwikkeling van kinderen (Gringhuis et. al., 1996).

Voor kinderen met een beperking kunnen nieuwe vaardigheden en ontwikkelingstaken tot obstakels leiden. Kinderen ontwikkelen zich in interactie of transactie met de mensen om hen heen. In de eerste levensjaren al blijkt dat de interactie tussen moeder en kind minder spontaan verloopt wanneer het kind een visuele beperking heeft. Van de moeder wordt vereist dat zij het kind veel meer opzettelijk stimuleert dan bij een ander kind. In de basisschoolfase, waar met name de sociale interactie een grote rol speelt, realiseren kinderen met een beperking zich steeds meer dat zij op een bepaald gebied anders zijn dan andere kinderen. Het is voor hen moeilijker om te imiteren, bijvoorbeeld in rollenspel, wat juist een enorme stimulans is voor de sociale ontwikkeling van een kind. Deze beperkingen kunnen blinde of slechtziende kinderen onzeker maken

in het sociale verkeer (Vervloessem, 2000; Gringhuis et. al., 1996). Daarnaast kan het voor kinderen met een visuele beperking moeilijker zijn om gevoelens te delen met anderen of te reageren op gevoelens van anderen en bestaat het risico dat de emotionele ontwikkeling anders verloopt. In de 'normale' ontwikkeling is naast verbaal contact, non-verbaal contact (oogcontact) essentieel in de eerste relaties van een kind. Een visuele beperking is van invloed op meerdere aspecten van de ontwikkeling van kinderen, maar het gebrek aan vroege sociale ervaringen kan leiden tot lange termijn problemen in sociaal begrip en persoonsontwikkeling (Campbell, 2007).

1.3 Ouders en de opvoeding

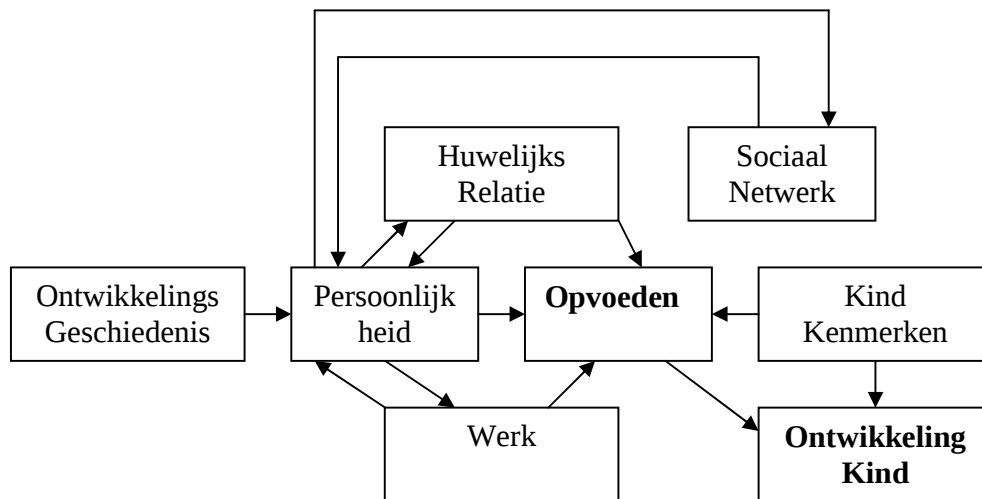
Het ouderschap blijkt een grotere invloed op de identiteit van een persoon te hebben dan de ouderlijke/ huwelijks relatie en iemands baan. Het ouderschap wordt als zeer belangrijk en levensbepalend ervaren door degene die de rol van het ouderschap vervullen (Rogers & White, 1998). Opvoeding staat dus bovenaan het prioriteitenlijstje van een ouder. Elke ouder komt gedurende de jaren obstakels tegen in de opvoeding. Ouders van een kind met een beperking kunnen in de dagelijkse opvoeding van het kind, meer of andere obstakels tegenkomen. Het kind zal hierdoor een andere ondersteuning en begeleiding nodig hebben dan een ander kind. Zo bedreigt de visuele beperking van een kind de ontwikkeling van het dialogische opvoedingsproces tussen de opvoeder en kind (Loots & De Sloovere, 2001). Een beperking kan er ook voor zorgen dat de kwaliteit en het onderhouden van relaties met familie en vrienden moeilijker is. Echter kunnen juist deze relaties helpen bij het omgaan met de beperking (Kef & Dekovic, 2004). Deze bevindingen geven aan dat ouders van kinderen met een visuele beperking voor een extra uitdaging staan om de juiste manier van interactie te vinden met hun kinderen, waardoor de kinderen meer begrijpen van zichzelf en anderen (Campbell, 2007). De ouders zullen nog bewuster dan andere ouders de omgeving van het kind zo inrichten dat deze voor het kind, ondanks slecht zicht of helemaal geen zicht, toch nog interessant is om te verkennen. Het kind extra stimuleren tot activiteit is ook van belang. Zo hebben interactie onderzoeken aangetoond dat ouders de uitdagingen die kinderen met een visuele beperking tegenkomen kunnen compenseren door bewuster te stimuleren en adaptief te

zijn aan de behoeftes van hun kind (Campbell, 2007; Vervloessem, 2000). Gebleken is dat moeders van kinderen met een visuele beperking directiever zijn dan andere moeders. Dit kan gezien worden als een gepaste adaptatie van het gedrag van de moeders gezien de unieke behoeftes van kinderen met een visuele beperking. Doordat ouders zich op deze manieren aanpassen aan de specifieke manier van communiceren van hun kind en zij sensitief zijn voor de signalen van het kind kunnen kinderen met een visuele beperking vooruit gaan (Behl, Akers, Boyce & Taylor, 1996).

De verwerking van de visuele beperking van het kind is voor de ouders van voortdurende aard. Omdat de verwerking van een beperking bij een kind meestal in fasen verloopt wordt er gesproken over een *verwerkingsproces* (Meihuizen-De Regt, De Moor & Mulders, 2003). Deze verwerking kan vergeleken worden met rouwverwerking. Ouders verliezen dan niet hun kind, maar hun verwachtingen van een gezond kind. Het verwerkingsproces is opgebouwd uit drie fasen en begint bij *de fase van ongeloof, schrik en verbijstering bij de ouders*. De fase van *emoties, ontkenning en herbeleving* bij ouders laat weer andere mogelijke reacties zien op een trauma of stressvolle gebeurtenis. Vervolgens komt de fase *herstel en integratie* van het gezin en het beperkte kind. Zo zullen de ouders en het gezin in leren schatten wat het kind allemaal wel en niet alleen aankan. Ook leren ouders in deze fase te praten met anderen over de beperking van hun kind. De gevoelens of het verdriet over de beperking komen iets minder op de voorgrond te staan dan voorheen (Meihuizen-De Regt et.al., 2003; Joppen & Van Leeuwen, 1990). In verschillende levensfasen van het kind lopen ouders, door de beperking van het kind, in de opvoeding tegen nieuwe obstakels aan. Kinderen blijven zich immers ontwikkelen en kunnen daarbij nieuwe moeilijkheden tegenkomen door hun beperking. Bij elk obstakel of elke tegenvaller zal de ouder het proces van verwerking weer doorlopen.

Op de volgende pagina staat een model weergegeven waarin het proces van opvoeden en/ of het ouderschap wordt weergegeven. Dit model van Belsky uit 1984 geeft de verschillende factoren weer die van invloed zijn op de ouder en diens manier van opvoeden en de uiteindelijke invloed daarvan op de ontwikkeling van het kind. De verschillende factoren, zoals de Huwelijks Relatie en het Sociale Netwerk van de ouder, kunnen fungeren als stressor (bij een gebrek) of juist als steun (bij een goede relatie en stevig netwerk). De interesse van Belsky ging vooral uit naar de invloed van inter-

persoonlijke interacties tussen ouder en kind. Bepaalde (unieke) kindkenmerken beïnvloeden de manier van opvoeden van de ouder wat op zijn beurt weer het kind beïnvloedt (Thompson & Gustafson, 1996).

Figuur 1.1 Proces model van opvoeding van Belsky (Thompson & Gustafson, 1996).

1.3.1 Opvoedingsfactoren

Opvoedstijlen

Verschillende ouders hebben verschillende opvoedstijlen. De manier van opvoeden, is een onderdeel van de ouder-kindrelatie die de ontwikkeling van het kind beïnvloedt. Op basis van uitgebreid onderzoek werd gesteld dat er bij opvoedkundig ouderlijk handelen twee centrale dimensies te onderscheiden zijn. Zo heeft elke ouder zijn eigen ideeën over mate van controle (striktheid, overprotectie, autonomie) die uitgeoefend moet worden over een kind en de mate van warmte en/ of affectie (responsiviteit) die een ouder biedt aan een kind. De warmte dimensie is van invloed op de ouder kind relatie. Het verwijst naar de toegankelijkheid en emotionele betrokkenheid van de ouder. De controle dimensie zegt iets over de manier waarop de ouder het kind in zijn gedrag reguleert en stuurt (De Brock, 1994). De combinatie van die twee dimensies bepaald de opvoedingsstijl van de ouder. Een van de bekendste theorieën over opvoedingsstijlen van

ouders is die van Baumrind uit 1971. Hij maakte in zijn theorie onderscheid tussen de autoritatieve, autoritaire en permissieve opvoedingsstijl. Bij een autoritatieve stijl is de ouder gevoelig en responsief en geeft het kind vrijheid binnen redelijke grenzen. Bij een autoritaire stijl is de ouder minder responsief en te streng. Een ouder met een permissieve stijl is wel responsief en dus gevoelig voor de behoeften van het kind, maar is te toegeeflijk (Kievit, Tak & Bosch, 2002).

Responsiviteit

Responsiviteit en sensitiviteit zijn de begrippen die gehanteerd worden in de theorieën die er bestaan over gehechtheid. Een bepaalde kwaliteit of classificatie van gehechtheid komt tot stand door uiting van een bepaalde mate sensitiviteit en responsiviteit van de ouder/opvoeder. Tegenwoordig worden deze begrippen samengevoegd. Men spreekt dan van sensitieve responsiviteit van de ouder naar het kind toe (Kievit et.al., 2002). Sensitieve responsiviteit wil zeggen dat de ouder prompt, adequaat, consistent en affectief reageert op de signalen van het kind. Een ouder moet dus de signalen van het kind goed kunnen interpreteren om daar op een gepaste manier op te reageren (Hoogenboom et.al, 2005).

Omdat het voor een kind met een beperking lastiger kan zijn om signalen duidelijk uit te zenden, kan de behoefte van het kind soms niet goed overkomen. Ouders kunnen daarnaast moeite hebben met het begrijpen van dat wat het kind wil of bedoelt. Het zou voor ouders van een kind met een visuele beperking dus lastiger kunnen zijn om adequaat en responsief te reageren. Uit het onderzoek van Kef (2006) bleek dat ouders van adolescenten responsief waren. De adolescenten met een visuele beperking uit dat onderzoek bevestigde het door de ouders gegeven beeld. Het gaat echter in dat onderzoek over ouders van adolescenten en niet om ouders van kinderen in de basisschoolfase.

Autonomie/ onafhankelijkheid, overprotectie en striktheid

Kinderen ontwikkelen zich altijd. Elke leeftijd gaat gepaard met zijn eigen ontwikkelingstaken, al is het alleen maar wat betreft schoolse vaardigheden. Kinderen veranderen en er worden steeds andere eisen gesteld aan het kind. Om met al deze veranderingen om te kunnen gaan zullen jonge kinderen gedeeltelijk nog afhankelijk zijn van hun ouders. Aan de andere kant zullen ouders, naarmate de leeftijd van het kind

vordert, op steeds meer gebieden zelfstandigheid stimuleren (vb. alleen naar school lopen). Autonomie is de capaciteit van een rationeel individu om zelf verantwoorde keuzes te maken. Volledige autonomie of zelfstandigheid is geen realistisch doel om voor ogen te houden bij een kind in de basisschoolleeftijd. Maar een ouder en kind zullen hier wel steeds meer naartoe werken. Zo zal een kind toch steeds onafhankelijker worden, bijvoorbeeld alleen naar school gaan of zelf keuzes maken wat betreft kleding. Wanneer een kind klaar is voor een bepaalde ontwikkelingstaak (vb. een dag alleen thuis blijven) dan is het aan de ouder om het kind deze ontwikkelingstaak te doen vervullen en het kind los te laten. Wanneer een kind een beperking heeft kan dit er toe leiden dat een ouder vindt dat zijn/ haar begeleiding langer nodig is dan bij andere kinderen. Dit zou kunnen leiden tot overbescherming van het kind en dan zal de balans langer door blijven slaan naar afhankelijkheid (van kind aan de ouder).

Uit onderzoek van Mantel (2005) blijkt dat ouders van adolescenten met een visuele beperking een evenwicht ervaren in de balans tussen afhankelijkheid en autonomie van hun kind. Bij ouders van jonge kinderen zal dit waarschijnlijk anders zijn, maar dat betekent niet dat de ouders verkeerd handelen. Het loslaten van het kind is steeds meer aan de orde en nodig in deze fase bijvoorbeeld wanneer het kind naar school gaat. Omdat het om een andere leeftijdsfase gaat zullen ouders van kinderen waarschijnlijk toch nog meer de balans laten doorslaan naar afhankelijkheid dan het geval is bij ouders van adolescenten.

1.3.2 Opvoederfactoren

Ouderlijke stress

De eisen die gesteld worden aan ouders van een kind met een visuele beperking overstijgen de eisen die aan andere ouders gesteld worden. De draaglast van ouders is groter, maar of dat ook voor de draagkracht geldt is de vraag. Voor onderzoek gaven ouders aan dat zij een aantal stressoren ervaren. Namelijk het kunnen voldoen aan de behoeften van hun kind, financiële zaken, de moeilijkheid van het vinden van optimale zorg voor het kind en niet voldoende tijd overhouden voor zichzelf en de partner (Troster, 2001). Deze specifieke stressoren hoeven niet te betekenen dat de ouders ook meer stress

ervaren dan andere ouders. Niet alleen de bron/ aanleiding van de stress bepaald de mate van ouderlijke stress, maar ook de bronnen (sociale steun, cognitieve processen en coping strategieën) waarover ouders beschikken die hen helpen om te gaan met deze stressoren tellen mee (Thompson et.al.1996; Bradley, 2003).

Ouders kunnen op verschillende manieren stress ervaren die voortkomt vanuit de opvoeding. Zo hangt de mate van ouderlijke stress samen met de hoeveelheid van sociale steun die de ouders ontvangen vanuit hun omgeving. Wanneer ouders sociaal geïsoleerd raken zullen zij die buffer missen en meer stress kunnen ervaren. Het ouderschap kan de ouder ook een gevoel van inperking van eigen vrijheid geven. Zij ervaren een gevoel van stress en frustratie, omdat zij het idee hebben dat het behouden van hun eigen identiteit moeilijker is door het ouderschap. Daarnaast kunnen ouders stress ervaren omdat zij zichzelf onvoldoende in staat achten accuraat om te gaan met de gevoelens en (specifieke) behoeften van hun kind. De ouders kunnen daardoor het gevoel hebben dat zij niet voldoende emotioneel gehecht zijn aan het kind. Stresservaringen bij ouders kunnen ook voortkomen uit gevoelens van ongelukkig zijn en schuld. Ouders kunnen zich depressief voelen, omdat ze ontevreden zijn met zichzelf en geen fysieke en psychische energie kunnen opbrengen. Daarnaast is de mate van voldoening die de ouders ervaren vanuit de opvoeding van belang voor de mate van stress (De Brock, 1994).

Over de stress van ouders van kinderen met een visuele beperking bestaat een ambigu beeld. Aan de ene kant bestaan er resultaten, van een onderzoek uit Amerika, die aanduiden dat moeders van een kind met een beperking meer persoonlijke stress ervaren dan moeders in de controle groep met een kind zonder een beperking (Kazak, 1987). Maar aan de andere kant wordt dit beeld door Looijestijn (2004) niet bevestigd. Hij deed, in Nederland, onderzoek naar ouderlijke stress bij ouders van kinderen met oculaire² slechtziendheid van 9 tot 13 jaar. Daaruit bleek dat deze ouders niet meer stress vanuit de opvoeding ervaren dan ouders uit de normgroep. Volgens hem was de mate waarin er in de opvoeding aandacht besteed moest worden aan de visuele beperking zelfs maar matig. Hij veronderstelt dat de mate van opvoedingsstress hoger is in de vroegere levensjaren

² Oculaire slechtziendheid: de oorzaak van de visuele beperking ligt in het oog zelf. Wanneer er sprake is van een Cerebrale beperking, ligt de oorzaak in de hersenen (door bijvoorbeeld neuraal letsel).

van het kind (Looijestijn, 2004). Tot slot is uit onderzoek zelfs gebleken dat ouders van een kind met een visuele beperking minder stress ervaren dan ouders van kinderen zonder een beperking (Mantel, 2005; Kef, 2006).

Tevredenheid met de ouderlijke relatie

Uit onderzoek, bij ouders van kinderen zonder beperking, is gebleken dat een goede en sterke huwelijksrelatie de sterkste voorspeller is voor tevredenheid bij de opvoeding. Maar deze beïnvloeding werkt twee kanten op. Tevredenheid met de opvoeding beïnvloedt op zijn beurt de huwelijksrelatie. Dit omdat ouders die succesvol zijn in de ouderrol ook sneller succesvol zullen zijn in de partnerrol. Daarnaast verbindt de opvoeding die als bevredigend ervaren wordt de ouders nog sterker (Rogers & White, 1998).

Een (huwelijks-) relatie tussen twee mensen zal veranderen wanneer er sprake is van gezinsuitbreiding. Er moet een nieuwe balans gevonden worden, omdat de partnerrelatie zich moet voegen naar de ouder-kindrelatie en omgekeerd (Kievit, Tak & Bosch, 2002). Een kind heeft aandacht, zorg en liefde nodig. Dit kost tijd en inspanning van de ouders en zal er dus in de meeste gevallen voor zorgen dat er minder tijd overblijft voor elkaar. Als ouders een kind krijgen met een beperking zullen zij zich ook hieraan samen aanpassen.

Er bestaat een ambigu beeld over de specifieke invloed van een kind met een beperking op de huwelijksrelatie. Aan de ene kant bestaat de notie dat de huwelijksrelatie onder meer druk komt te staan en daardoor meer kwetsbaar is. Aan de andere kant zijn er gegevens waaruit blijkt dat de ouders zelf meer dan gemiddeld tevreden zijn met hun huwelijksrelatie. Dit zou verklaard kunnen worden door het idee dat ouders dichter tot elkaar komen in reactie op de stressvolle situatie (Kazak, 1987). Uit onderzoek van Kazak (1987) is gebleken dat ouders van kinderen met een visuele beperking even tevreden zijn met hun huwelijksrelatie als ouders van kinderen zonder een visuele beperking. Kef (2006) toonde aan dat de ouders van VB adolescenten gemiddeld genomen tevreden zijn met hun huwelijksrelatie.

1.3.3 Gezin- en Omgevingsfactoren

Meerdere kinderen opvoeden

Wanneer een gezin bestaat uit meerdere kinderen zullen ouders hun aandacht verdelen over die verschillende kinderen. Als er een kind in het gezin is met een beperking kan dit vragen om meer aandacht. Uit onderzoek blijkt echter dat ouders hun kinderen in de adolescentiefase, wel en niet-gehandicapt, hetzelfde opvoeden of dit in ieder geval nastreven. De gemiddelde ouder geeft wel aan iets vaker trots te zijn op hun beperkte kind, minder streng te zijn en hen iets vaker voor te trekken. De adolescenten uit het onderzoek geven eenzelfde beeld over de opvoeding van hun ouders. Zij geven aan dat zij niet anders behandeld worden door hun ouders dan hun broers (Kef, 2006).

De hulpverlening

De meeste ouders doen alles wat ze in hun macht hebben om hun kind op de juiste manier op te voeden. Ondanks dat kan het dat een ouder er niet in slaagt om de opvoeding van het kind vlot te laten verlopen. Omdat er tegenwoordig veel meer wordt stilgestaan bij het kind, het gezin en de opvoeding zijn ouders sneller angstig en onzeker. Er zijn steeds meer informatiekanalen tot onze beschikking waar we horen wat er allemaal van een ouder in de huidige maatschappij verwacht wordt in de opvoeding van een kind. Ouders weten dat opvoeding een belangrijk proces is van beïnvloeding. Dat proces is van grote invloed op de manier waarop bepaalde aanleg van een kind tot uiting komt. Opvoeding kan dus een positieve uitwerking hebben op het kind, maar de opvoeding kan ook negatieve uitkomsten tot gevolg hebben (Loots & De Sloovere, 2001). Een kind kan zich niet begrepen voelen, omdat een ouder de signalen van het kind niet begrijpt. In dat geval en velen andere kunnen ouders zich wenden tot de hulpverlening. Wanneer er sprake is van een (visuele) beperking bij het kind zal een ouder zich waarschijnlijk sneller wenden tot of verwezen worden naar de hulpverlening. Zo blijkt dat (bij aangeboren slechthoortheid) vooral ouders van jonge slechthoorende kinderen de hulpverlening opzoeken. Wanneer het kind in de basisschoolfase zit dan wordt de vraag om pedagogische ondersteuning minder, wel is er dan nog vraag naar informatie rondom het onderwijs en hulpmiddelen voor het kind bij het lezen. De

hulpverlening kan dan een kind helpen op de juiste manier om te gaan met de beperking en optimaal gebruik te maken van compensatoire functies.

2. Onderzoeksopzet

2.1 Onderzoeksvragen

De probleemstelling, die in het eerste hoofdstuk geïntroduceerd is, is erop gericht te onderzoeken wat de opvoedingservaringen zijn en eventuele onderlinge verschillen van ouders van een kind met een visuele beperking. De inzichten in die ervaringen zullen andere ouders van kinderen met een (visuele) beperking kunnen helpen. De resultaten zouden kunnen dienen als handvatten bij de opvoeding. Het kan hen helpen om eventueel veelvoorkomende valkuilen te omzeilen, maar ook om extra aandacht te besteden aan gebieden waar de ouders uit dit onderzoek veel belang aan lijken te hechten. De volgende hoofdvraag is geformuleerd:

Hoe ervaren ouders van kinderen met een visuele beperking, tussen de 6 en 13 jaar, de opvoeding?

Om deze vraag te beantwoorden zal een aantal deelvragen beantwoord moeten worden.

De deelvragen zijn als volgt geformuleerd:

1. Hoe scoren de ouders op opvoedingsfactoren, geoperationaliseerd als responsiviteit, autonomie/afhankelijkheid, overprotectie en striktheid?
2. Hoe scoren de ouders op opvoederfactoren, geoperationaliseerd als ouderlijke stress, huwelijkssatisfactie (tevredenheid met de ouderlijke relatie) en algemeen welbevinden?
3. Hoe scoren de ouders op gezinsfactoren en omgevingsfactoren, geoperationaliseerd als meerdere kinderen opvoeden en tevredenheid met de hulpverlening?
4. Welke verschillen bestaan er op de concepten uit vragen 1 t/m 3 tussen subgroepen binnen de groep ouders van kinderen met een visuele beperking te weten:
 - vaders versus moeders
 - ouders van slechtziende kinderen versus ouders van blinde³ kinderen

³ Onder blind wordt verstaan kinderen die braille lezen (of dit leren).

5. Welke verschillen bestaan er op de concepten uit vragen 1 t/m 3 tussen ouders van basisschoolkinderen met visuele beperking versus ouders van adolescenten met visuele beperking.

2.2 Onderzoeksprocedure

Voor dit onderzoek is er gekozen voor een vragenlijstonderzoek. Het beeld dat dan geschetst zou worden van de opvoedingservaringen van ouders zou vervolgens duidelijk te vergelijken zijn met de bestaande vragenlijstdata van ouders van adolescenten met een visuele beperking. Er is in dit onderzoek niet gekozen voor observatie van ouders en gezinnen, omdat dit onderzoek erop is gericht inzicht te verkrijgen in de persoonlijke opvoedingservaringen van de ouders. Een observant kan iets subjectiefs als een ervaring of gevoel niet waarnemen.

Vooraf is er een aantal selectiecriteria opgesteld. De ouders moesten voldoen aan het volgende: de chronologische leeftijd van het doelkind moet vallen in de basisschool-fase (6 t/m 13 jaar), er moet geen sprake zijn van bijkomende problematiek (meervoudige beperking) en de ouders moeten NL talig zijn i.v.m. het begrijpen van de vragenlijst.

Om deelnemers te vinden voor het onderzoek is er, door mijn begeleidster, in de decembereditie van de FOVIG nieuwsbrief een advertentie/ oproep geplaatst. De FOVIG is de federatie van ouders van visueel gehandicapten. Zij streven ernaar om ouders te begeleiden na de diagnose, ouders in contact te brengen met andere ouders en de belangen van het hele gezin te behartigen. Daarnaast zorgen zij ervoor dat de ervaringen van deze ouders onder de aandacht komen in overleg met onderwijs, gehandicapten-organisaties en de overheid. De leden/ ouders van deze federatie werden in die oproep gevraagd deel te nemen aan het onderzoek naar hun opvoedingservaringen. Deze oproep heeft geen directe respons opgeleverd.

Aan de hand van het ledenbestand van de federatie is vervolgens een brief uitgezonden naar alle ouders/ leden (zie bijlage 1). Hierop hebben 96 ouders positief gereageerd. De 96 ouders die zich aan de hand van die brief hebben aangemeld hebben thuis van ons een vragenlijst ontvangen (zie paragraaf 2.3 en bijlage 2). Die vragenlijst is

op twee manieren, digitaal en schriftelijk, aan de ouders aangeboden, naar keuze hebben ze een van de twee ontvangen.

De verschillende deelvragen die gezamenlijk een antwoord zullen geven op de probleemstelling/ hoofdvraag zullen beantwoord worden aan de hand van de resultaten die voort zullen komen uit de vragenlijsten. De resultaten komen tot stand door statistische analyse van de ingevoerde antwoorden van de ouders. Dit zal nader toegelicht worden in paragraaf 2.5.

2.3 Onderzoeksinstrumenten

De opvoedingservaringen van ouders van een kind met een visuele beperking zijn verzameld aan de hand van een vragenlijst. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een bewerkte versie van de vragenlijst die door dr. S. Kef is samengesteld. De originele versie van de vragenlijst werd gebruikt bij het onderzoek naar de opvoedingservaringen van ouders van adolescenten met een visuele beperking (Kef, 2006).

De vragenlijst (zie bijlage) bestaat uit de volgende onderdelen: Achtergrondgegevens, Sociaal functioneren van het doelkind, Meerdere kinderen, Opvoedingsgedrag, Huwelijksatisfactie, Algemeen welbevinden, Beleving van het gezinsleven en Hulpverlening. Deze verschillende onderdelen zijn onder te verdelen in opvoedings- factoren, opvoederfactoren en gezins- en omgevingsfactoren. Voor een duidelijk overzicht van de samenstelling van de vragenlijst zie tabel 2.1, 2.2 en 2.3.

Tabel 2.1 Instrumenten voor opvoedingsfactoren

Opvoedingsfactoren	Instrument	Items	Range
Responsiviteit	Nijmeegse opvoedingsvragenlijst	8	1-6
Autonomie	Nijmeegse opvoedingsvragenlijst	7	1-6
Consistentie/ striktheid	Parenting Dimension Inventory	8	1-6
Autonomie en Overbescherming	APARI	10	1-4
Ontwikkelingstaken	Expectations regarding development during adolescence (aangepast aan leeftijdsgroep)	3	Open
Balans autonomie/ Afhankelijkheid	Geconstrueerd door L. Mantel (2005)	1	1-5
Beperkingen in zelfstandigheid	Mantel (2005)	17	1-5 (15) Open(2)

Tabel 2.2 Instrumenten voor opvoederfactoren

Opvoederfactoren	Instrument	Items	Range
Competentie	NOSI	15	1-6
Rolrestrictie	NOSI	5	1-6
Sociale ondersteuning	NOSI	8	1-6
Satisfactie	NOSI	11	1-6
Depressie	NOSI	9	1-6
Hechting	NOSI	9	1-6
Huwelijkssatisfactie	Huwelijkssatisfactieschaal	7 origineel 1 eigen vraag	1-6
Algemeen welbevinden	Cantrill scale	1	1-10

Tabel 2.3 Instrumenten voor gezins- en omgevingsfactoren

Gezins- en omgevingsfactoren	Instrument	Items	Range
Meerdere kinderen opvoeden	Bewerking SIDE	9	1-5
Hulpverlening tevredenheid	Geconstrueerd door S. Kef (2006)	11	1-5 (7) 1-4 (1) Open (3)

2.4 Onderzoeksgroep

De ouders die benaderd zijn voor het onderzoek zijn allemaal leden van de Federatie voor Ouders van Visueel Gehandicapten (FOVIG). Zij zijn in eerste instantie benaderd aan de hand van een artikel in de FOVIG nieuwsbrief. Omdat deze oproep geen respons opleverde is er een wervingsbrief naar 280 FOVIG leden/ouders gestuurd. Deze groep van 280 mensen besloeg het gehele ledenbestand, waaronder ook ouders van kinderen die buiten de doelgroep vielen. De doelgroep van dit onderzoek viel niet vooraf in het ledenbestand van de FOVIG te selecteren, omdat dat soort gegevens (zoals de leeftijd van het kind met een visuele beperking) daarin niet opgenomen zijn. Naar aanleiding van de wervingsbrief hebben 96 ouders (64 moeders en 32 vaders) zich aangemeld voor deelname aan het onderzoek. 92 Ouders reageerden via het antwoordstrookje dat bij de brief zat (55 moeder en 28 vaders) en 4 ouders (3 moeders en 1 vader) maakten gebruik van het e-mailadres wat als alternatieve optie gegeven werd. De ouders konden aangeven of ze een schriftelijke of een digitale Word versie wilden ontvangen. Er kozen 83 ouders voor de schriftelijke versie en 13 ouders kozen voor de digitale Word versie.

Van de 96 verzonden (per post of per mail) vragenlijsten hebben, zelfs na het sturen van herinneringbrieven, 74 ouders de lijst ingevuld teruggestuurd. Uiteindelijk zijn er van de 74 ontvangen vragenlijsten nog 22 ouders afgevallen die buiten de doelgroep van het onderzoek vielen. Van die 22 respondenten, vielen er 17 meteen af omdat hun kind buiten onze leeftijdsgroep viel (ondanks vermelding van de leeftijdsgroep in de brieven) en 5 hadden een kind met meervoudige beperkingen. Op basis van deze gegevens is er een responspercentage berekend. Van de 280 verzonden brieven valt circa 50% buiten de doelgroep van dit onderzoek vanwege leeftijd of meervoudige beperkingen. Dit betekent dat er 140 potentiële deelnemers waren voor het onderzoek, hiervan waren er uiteindelijk 52 ouders die deelnamen. Het responspercentage komt daarmee op 37%.

De uiteindelijke onderzoeksgroep bestaat uit 52 respondenten, allen geboren in Nederland, bestaande uit 33 moeders (63%) en 19 vaders (37%). Hieronder, in tabel 2.4, staan gegevens over deze onderzoeksgroep weergegeven. In tabel 2.5 staan de gegevens over de ouders van adolescenten, met een leeftijd tussen de 14 en 21 jaar, met een visuele beperking uit het onderzoek van Kef (2006). Zij vormen de vergelijkingsgroep voor het beantwoorden van vraag 5.

Tabel 2.4 Gegevens van ouders van kinderen met een visuele beperking N=52

	Aantal	Percentage
<i>Geslacht ouders</i>		
Vaders	19	36.5%
Moeders	33	63.5%
<i>Aantal respondenten per kind</i>		
Aantal kinderen waarbij één ouder deelnam	26	67%
Aantal kinderen waarbij beide ouders deelnamen	13	33%
<i>Leeftijd ouders</i>		
Vaders	44.0 jr.	-
Moeders	40.2 jr.	-
Totaal	41.6 jr.	-
<i>Ernst beperking kind</i>		
Slechtziend	38	73%
Blind (braille lezend)	14	27%
<i>Gezinssituatie</i>		
Beide biologische ouders aanwezig in 1 huis	50	96%
Een biologische ouder in huis met partner in ander huis	1	2%
Samenwonende biologische ouder met nieuwe partner	1	2%
<i>Meerdere kinderen</i>		
Ja	45	87%
Nee	6	11%
Onduidelijk	1	2%
<i>Meerdere kinderen VB</i>		
Ja	7	13%
Nee	45	87%
<i>Aanvang beperking</i>		
Vanaf de geboorte	40	77%
Vanaf de geboorte, maar pas later bekend bij ouders	5	10%
Na de geboorte	7	13%

Tabel 2.5 Gegevens van ouders van adolescenten met een visuele beperking N=161 *

	Percentage
<i>Geslacht ouders</i>	
Vaders	41%
Moeders	59%
<i>Aantal respondenten per kind</i>	
Aantal kinderen waarbij één ouder deelnam	48%
Aantal kinderen waarbij beide ouders deelnamen	52%
<i>Ernst beperking kind</i>	
Slechtziend	80%
Blind	20%
<i>Gezinssituatie</i>	
Beide biologische ouders aanwezig in 1 huis	81%
Een biologische ouder in huis	11%
Samenwonende biologische ouder met nieuwe partner	4%
Twee adoptieouders	4%
<i>Meerdere kinderen VB</i>	
Ja	13%
Nee	87%

* Gebaseerd op Kef (2006)

2.5 Analyses

Betrouwbaarheid van de schalen

Vooraf aan de analyses is de interne consistentie van alle schalen onderzocht. Dit om te bepalen hoeveel waarde gehecht kan worden aan de uitkomsten (per schaal) van het onderzoek.

De schalen responsiviteit, autonomie (NVOS) en consistentie bleken allemaal betrouwbaar oftewel intern consistent (de Cronbach's alpha's voor deze schalen zijn respectievelijk 0.85, 0.70 en 0.63). De andere schaal voor het meten van autonomie (APARI) bleek ook betrouwbaar (Cronbach's alpha: 0.62). Dit was niet het geval voor de schaal overbescherming, deze bleek maar matig betrouwbaar (Cronbach's alpha: 0.52).

De vragen van Mantel (2005) vormde samen een betrouwbare schaal die de mate van beperkingen in de zelfstandigheid van het kind meet (Cronbach's alpha: 0.68).

Beiden versies, de originele en de versie met één vraag meer in dit onderzoek, van de huwelijkssatisfactie schaal waren allebei betrouwbaar (Cronbach's alpha's waren respectievelijk: 0.80 en 0.74).

De verschillende schalen van de NOSI, namelijk sociale ondersteuning, depressie, hechting, competentie en satisfactie, bleken betrouwbaar (Cronbach's alpha's: 0.69, 0.81, 0.78, 0.83 en 0.71. Alleen voor de schaal die de rolrestrictie van ouders meet was dat niet het geval (Cronbach's alpha = 0.38).

Tot slot valt te melden dat geen van de schalen van het onderdeel meerdere kinderen opvoeden betrouwbaar is gebleken (Cronbach's alpha's voor de schalen affectie, controle en totaal zijn respectievelijk; 0.15, 0.39 en -0.53). Dit valt te verklaren door het feit dat er zo goed als geen spreiding bestaat, bij elke schaal, tussen de antwoorden van de ouders op de vragen (bijna elke ouder beantwoordde elke vraag met een score 3).

De schalen die niet of matig betrouwbaar zijn gebleken in dit onderzoek zullen toch in de analyses meegenomen worden. Zij bleken matig betrouwbaar en de daaruit voortkomende resultaten zullen beschrijvend gepresenteerd worden. Aan de uitkomsten kunnen dan alleen geen conclusies worden verbonden. De schalen van het onderdeel

meerdere kinderen opvoeden leverde bij het onderzoek van Kef (2006) ook geen betrouwbaarheid op, maar de resultaten zijn in haar onderzoek toch beschreven.

Verdere analyses

Na het vaststellen van de betrouwbaarheden van de schalen uit de vragenlijst zijn de schalen gemaakt aan de hand van het statistische programma SPSS. Aan de hand van de *descriptives* van deze schalen kunnen beschrijvende analyses gegeven worden (zie hoofdstuk 3). Deze zullen een beeld geven van de opvoedingservaringen van de gemiddelde ouder van een kind met een visuele beperking.

Voor subgroepverschillen (vader- moeder/ blind- slechtziend/ kind- adolescent) zijn t test verschil analyses toegepast (onafhankelijke groepen- t test).

3. Resultaten

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de gestelde onderzoeksvragen. Allereerst worden in paragraaf 3.1 de beschrijvende gegevens weergegeven van de, bij de ouders gemeten, opvoedingsfactoren. In paragraaf 3.2 worden op diezelfde manier de resultaten weergegeven van de opvoederfactoren. Vervolgens worden in paragraaf 3.3 de resultaten uiteengezet van de gemeten gezins- en omgevingsfactoren. De verschillen voor de subgroepen (zie vraag 4 en 5) worden direct in paragraaf 3.1, 3.2 en 3.3 gerapporteerd.

3.1 Opvoedingsfactoren

3.1.1 Beschrijvende gegevens

In tabel 3.2 zijn alle resultaten af te lezen voor de opvoedingsfactoren van de ouders.

Uit de vragen die de responsiviteit van de ouders meten blijkt dat ouders van kinderen met een visuele beperking in hoge mate responsief zijn. Daarnaast blijken zij in tamelijk hoge mate autonomie te verschaffen aan hun kind. Ouders geven aan dat zij redelijk tot zeer consistent zijn in de opvoeding van hun kind(eren). Aan de hand van de APARI zijn de maten van autonomie verschaffen en overbescherming gemeten. Hieruit is gebleken dat gemiddeld gezien ouders hoog scoren op autonomie. En dat zij vinden dat zij enkel af en toe hun kind te veel beschermen.

Ouders hebben open vragen ingevuld over ontwikkelingstaken. Hiermee gaven zij aan op welke leeftijd zij vonden dat een kind een bepaalde taak zelfstandig aan zou kunnen (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Gemiddelde leeftijd waarop bepaalde taken zelfstandig behaald worden.

Ontwikkelingstaak	Leeftijd (gem)	St.dev.
Alleen thuis blijven	13.84	1.6
Alleen naar school	9.55	2.8
Zelf kleding uitkiezen	8.83	3.7

Op de vragen van Mantel (2005), over de mate van beperkingen in de zelfstandigheid van het kind, scoren de ouders neutraal, maar neigen iets naar een beetje mee eens (zie tabel 3.2). Dit houdt in dat ouders toch af en toe beperkingen ervaren in de zelfstandigheid van hun kind. Wat betreft de ervaren balans tussen zelfstandigheid en afhankelijkheid geven ouders aan dat zij enigszins moeite hebben met het loslaten van hun kind.

In de vragenlijst zijn twee open vragen aan de ouders gesteld. Ten eerste de vraag hoe ouders er ondanks de visuele beperking voor zorgen dat het kind steeds meer zelfstandig kan zijn. Er zat enige overlap in de antwoorden van de ouders. Zo gaven meerdere ouders aan te communiceren met hun kind over de mogelijkheden, geregeld te oefenen (zowel samen als het kind alleen), toe te kijken bij nieuwe taken, vertrouwen te hebben in het kind, aan te moedigen en te complimenteren. In veel van de gegeven antwoorden kwamen een of meerdere van de bovengenoemde aanpakken terug.

Ten tweede is aan ouders gevraagd welke factoren volgens hen van invloed zijn op het bevorderen van de zelfstandigheid van het kind. De ouders noemen verschillende factoren. Ouders geven aan dat het verkeer een grote invloed heeft op de mate van zelfstandigheid. Zij geven ook aan dat de leeftijd en de persoonlijkheid van het kind een grote rol spelen. Een kind kan een doorzetter zijn en een doener of angstiger. Dit hangt samen met de hoeveelheid sociale contacten van een kind, wat ook weer een rol speelt bij het zelfstandig worden volgens de ouders. De bredere omgeving moet op de hoogte zijn en meewerken aan het zelfstandig worden van het kind. Tot slot geven ouders aan dat vertrouwen in het kind en goede begeleiding belangrijke factoren zijn die zelfstandigheid bevorderen.

Tabel 3.2 Overzicht van resultaten opvoedingsfactoren (mean/sd)

Opvoedingsfactoren	Geslacht ouder		Ernst beperking				Leeftijd fase		Totaal	
	Vader		Moeder	Slechtziend	Blind	Kind	Adolescent	Ouders		
Responsiviteit	4.92/0.75	t	5.21/0.50	5.07/0.62	5.19/0.63	5.1/0.62	t	4.94/0.63	5.1/0.615	
Autonomie NVOS	4.47/0.74		4.67/0.61	4.65/0.69	4.44/0.53	4.59/0.66	***	5.02/0.57	4.59/0.66	
Consistentie	4.526/0.59		4.73/0.63	4.66/0.6	4.63/0.69	4.65/0.62		4.47/0.71	4.65/0.62	
Autonomie APARI	3.27/0.43		3.33/0.38	3.35/0.36	3.20/0.47	3.31/0.40		3.28/0.40	3.31/0.40	
Overbescherming APARI	2.09/0.47		1.96/0.51	1.961/0.45	2.13/0.60	2.01/0.49	***	1.72/0.47	2.01/0.49	
Ontwikkelingstaken: alleen thuis	13.61/1.82		14.00/1.41	13.68/1.63	14.40/1.35	n.v.t.			13.84/1.58	
Ontwikkelingstaken: alleen school	9.44/3.05		9.63/2.68	8.88/2.4	**	12.00/2.92	n.v.t.		9.55/2.81	
Ontwikkelingstaken: kleding kiezen	10.44/3.91	*	7.83/3.23	9.08/3.73	8.00/3.63	8.83/3.7	***	11.71/3.36	8.83/3.7	
Mate van zelfstandigheid	3.09/0.60	*	2.75/0.50	2.97/0.58	t	2.83/0.39	2.88/0.56	***	3.4/0.77	2.88/0.56
Balans afhankelijk./zelfstandigh.	3.0/0.94	t	2.6/0.76	2.81/0.87	2.57/0.76	2.75/0.85	t	3.04/1.03	2.75/0.85	

* p < 0.05 (sign. verschil)

** p < 0.01 (sign. verschil)

*** p < 0.001 (sign. verschil)

t: p < 0.05 en < 0.10 (trend)

Rood: schaal is matig betrouwbaar

3.1.2 Verschillen tussen subgroepen

Vaders versus moeders

Van vaders en moeders is onderzocht of zij anders scoorden op de verschillende opvoedingsfactoren. Uit het onderzoek komen enkele significante verschillen naar voren tussen vaders en moeders. Ten eerste het verschil ($p = .02$) in de ontwikkelingstaak eigen kleding kiezen. Vaders geven aan dat hun kind pas eigen kleding mag uitkiezen wanneer het kind bijna 11 jaar oud is. Moeders vinden dat hun kinderen hier al op 8 jarige leeftijd klaar voor zijn.

Wat betreft de andere factoren kan gezegd worden dat moeders iets responsiever zijn dan vaders (trend). Verder lijken ouders niet te verschillen in het bieden van autonomie ($p = .32$ en $p = .63$) en consistentie (.27).

Wat betreft de zelfstandigheid van het kind blijkt dat moeders significant meer beperkingen daarin ervaren dan vaders dat doen ($p = .03$). De balans in afhankelijkheid en zelfstandigheid wordt door moeders moeilijker in evenwicht gehouden. Zij hebben iets meer moeite met het loslaten van het kind dan de vaders (trend).

Slechtziend versus blind

Aan de hand van de antwoorden van de ouders is onderzocht of er verschillen bestaan tussen ouders van een slechtziend kind en ouders van een blind kind. Wat betreft de opvoedingsfactoren is gebleken dat deze ouders alleen verschillen op de ontwikkelingstaak die aangeeft op welke leeftijd een kind alleen naar school mag ($p = .002$). Ouders van slechtziende kinderen gaven aan dat hun kind op ongeveer 9 jarige leeftijd alleen naar school mogen. Ouders van blinde kinderen vinden dit pas goed wanneer het kind 12 jaar oud is. Hierbij moet wel gezegd worden dat sommige slechtziende kinderen met een taxi naar school gebracht worden.

Wat betreft responsiviteit ($p = .53$), autonomie ($p = .34$ en $p = .25$), consistentie ($p = .86$) en overbescherming ($p = .29$) zijn er geen verschillen aangetoond tussen de ouders van slechtziende en blinde kinderen.

Een ander significant verschil is dat ouders van blinde kinderen meer beperkingen ervaren in de zelfstandigheid van het kind dan ouders van slechtziende kinderen (trend).

Kind versus adolescent

De data van ouders van kinderen met een visuele beperking zijn vergeleken met de al bestaande data van ouders van adolescenten met een visuele beperking uit onderzoek van Kef (2006). Deze vergelijking laat enkele verschillen zien wat betreft de opvoedingsfactoren. Zo blijkt dat ouders van jonge kinderen met een visuele beperking minder autonomie verschaffen (NVOS) dan ouders van adolescenten met een visuele beperking ($p = .00$). Ook wat betreft overbescherming scoren de ouders van de kinderen iets hoger dan de ouders van de adolescenten ($p = .00$), maar deze schaal was matig betrouwbaar.

Verder is er een significant verschil aangetoond tussen de twee groepen ouders wat betreft de ontwikkelingstaak die aangeeft wanneer een kind klaar is om zelf kleding uit te kiezen ($p = .00$). Volgens de ouders van kinderen zijn ze oud genoeg wanneer ze bijna 9 zijn om zelf kleding te kiezen. De ouders van adolescenten geven aan dat zij hun kind hier pas klaar voor vonden toen zij ongeveer 12 jaar waren.

Uit de data blijkt dat ouders van kinderen af en toe toch beperkingen in de zelfstandigheid ervaren, waar ouders van adolescenten neigen naar weinig ervaringen van beperkingen van de zelfstandigheid ($p = .00$). Tot slot is uit onderzoek gebleken dat ouders van kinderen iets meer moeite hebben met het loslaten van hun kind dan ouders van adolescenten (trend).

Tabel 3.3 Overzicht van resultaten opvoedfactoren (mean/sd)

Opvoedfactoren	Geslacht ouder		Ernst beperking			Leeftijd fase			Totaal
	Vader	Moeder	Slechtziend	Blind	Kind	Adolescent	Ouders		
Ouderlijke stress									
Sociale ondersteuning	4.982/0.569	4.724/0.77	4.67/0.72	*	5.2/0.603	4.8/0.73	*	4.52/0.95	4.801/0.726
Rolrestrictie	2.71/1.11	3.06/0.73	2.84/0.93		3.23/0.697	2.94/0.89	t	2.68/0.98	2.9/0.89
Depressie	1.65/0.67	1.87/0.61	1.86/0.64		1.59/0.59	1.79/0/63	t	2.01/0.70	1.79/0.63
Hechting	5.47/ 0.53	5.59/0.42	5.58/0.38		5.45/0.64	5.55/0.46	**	5.32/0.61	5.55/0.46
Competentie	5.07/0.63	5.02/0.61	5.02/0.61		5.1/0.64	5.04/0.61		4.94/0.72	5.04/0.61
Satisfactie	4.59/0.66	4.47/0.59	4.57/0.63		4.34/0.54	4.51/0.61	*	4.22/0.74	4.513/0.612
Huwelijkssatisfactie									
Origineel (7 items)	5.49/0.616	5.303/0.854	5.3/0.84		5.6/0.56	5.37/0.77		5.26/1.06	5.37/0.775
Mijn versie (8 items)	5.24/0.604	5.13/0.81	5.13/0.81		5.27/0.47	n.v.t.			5.17/0.74
Algemeen welbevinden									
Cijfer	8.00/1.24	7.45/1.30	7.54/1.4	7.93/0.917	7.65/1.29	7.62/1.34			7.65/1.29

* p < 0.05 (sign. verschil)

** p < 0.01 (sign. verschil)

*** p < 0.001 (sign. verschil)

t: p < 0.05 en < 0.10 (trend)

3.2 Opvoederfactoren

3.2.1 Beschrijvende gegevens

Alle resultaten wat betreft de opvoederfactoren staan weergegeven in tabel 3.3 op de vorige bladzijde.

Aan de hand van het onderzoek blijkt dat ouders van kinderen met een visuele beperking volgens de originele huwelijkssatisfactie schaal (iets meer dan) tamelijk tevreden zijn met hun huwelijksrelatie. Uit de bewerkte huwelijkssatisfactie schaal (1 item toegevoegd) van dit onderzoek blijkt ook ouders nog steeds tamelijk tevreden zijn met hun relatie.

Ouders lijken niet veel ouderlijke stress te ervaren. Zij ervaren een redelijk tot goede mate van hechting, sociale ondersteuning van de omgeving, opvoedercompetentie en opvoedingssatisfactie. Wat betreft depressie scoorden ouders gemiddeld gezien niet hoog. Zij waren het tamelijk oneens met de stellingen over depressieve ervaringen en gevoelens.

Ouders geven aan, bij de vraag hoe zij zich over het algemeen voelen, dat zij zich redelijk goed tot goed voelen. Zij konden een cijfer geven tussen de 0 en de 10 en kwamen gemiddeld uit op een 7.65.

In deel 7 van de vragenlijst zijn acht extra vragen, over de mogelijke zorgen van ouders, door mijzelf toegevoegd. Deze vragen zijn niet opgenomen in tabel 3.3, omdat ze niet toegewezen konden worden aan de schalen van de NOSI. De resultaten staan in tabel 3.4 weergegeven. Van de acht vragen viel geen betrouwbare schaal te maken. De vragen zijn daarom per item weergegeven in tabel 3.4. Een nadeel hiervan is dat aan de hieronder beschreven uitkomsten weinig waarde gehecht kan worden. Uit de tabel valt af te lezen dat de ouders positief oordelen. Alleen wat betreft zorgen over de toekomst scoren de ouders wat lager.

Tabel 3.4 Overzicht van resultaten van extra vragen deel 7 (mean/sd en mean)

<i>Extra vragen uit deel 7</i>	Totaal	Vader-	Moeder	Slechtziend-	Blind
58: Geen zorgen over toekomst	3.2/1.3	3.58	3.00	3.29	3.00
59: Niet vaak zorgen over finan. zaken	4.06/1.69	4.53	3.79	4.13	3.86
60: Voldoe aan de behoeften van mijn kind	5.08/0.68	4.95	5.15	5.03	5.21
61: Niet moeilijk om prof. hulp te vinden	4.52/1.54	4.74	4.39	4.32	5.07
62: Genoeg tijd voor mijzelf	3.96/1.46	4.21	3.82	4.18	3.36
63: Ik weet mijn kind te helpen bij school	5.00/0.91	4.95	5.03	5.00	5.00
64: Voel me niet vaak schuldig over beperking	5.33/0.99	5.74	** 5.1	5.29	5.43
65: Maak mij geen zorgen over schoolse vaard	4.33/1.75	4.84	t 4.03	4.16	4.79

** $p < 0.01$ (significant verschil)

t (trend): $p < 0.05$ en < 0.10

3.2.2 Verschillen tussen subgroepen

Vaders versus moeders

Er zijn geen significante verschillen naar voren gekomen bij het onderzoek naar verschillen in opvoederfactoren tussen vaders en moeders. Zo blijkt dus dat vaders en moeders van kinderen met een visuele beperking geen verschillende mate van ouderlijke stress ervaren. Vaders en moeders beoordelen hun relatie ook hetzelfde bij beide versies ($p = .39$ en $p = .60$) en voelen zich over het algemeen ook even gelukkig ($p = .15$).

Wat betreft de vragen over de zorgen van ouders is gebleken dat moeders zich iets vaker schuldig voelen over de beperking van het kind dan vaders dat doen ($p = .01$). Een ander verschil is dat moeders iets vaker dan vaders zorgen hebben over de ontwikkeling van schoolse vaardigheden van het kind (trend).

Slechtziend versus blind

De ernst van de beperking van het kind laat over het algemeen geen verschil zien op de mate van huwelijkssatisfactie ($p = .29$ en $p = .45$) en het algemeen welbevinden ($p = .34$).

Er is wel een significant verschil gevonden tussen de twee groepen wat betreft sociale ondersteuning ($p = .03$). Dat verschil geeft aan dat ouders van slechtziende kinderen minder sociale ondersteuning ervaren dan de ouders van blinde kinderen. Wat betreft de andere schalen, die ouderlijke stress meten, is er geen significant verschil aangetoond. Ditzelfde geldt voor de items over zorgen van ouders.

Kind versus adolescent

Bij de vergelijking van ouders van kinderen en ouders van adolescenten kwam naar voren dat die eerste groep significant meer sociale ondersteuning ervaart dan de laatste groep ($p = .04$). Ouders van kinderen met een visuele beperking ervaren daarnaast significant meer hechting (met hun kind) dan ouders van adolescenten met een visuele beperking ($p = .01$). Tot slot valt aan te geven dat de ouders van kinderen significant meer satisfactie ervaren vanuit de opvoeding dan de ouders van adolescenten ($p = .01$). Wat betreft depressie en rolrestrictie blijkt dat ouders van kinderen iets vaker rolrestrictie ervaren (trend) en dat ouders van adolescenten iets vaker depressieve gevoelens hebben (trend).

Wat betreft huwelijkssatisfactie en algemeen welbevinden verschillen ouders van kinderen en adolescenten niet.

Omdat de acht vragen over zorgen niet aan ouders van VB adolescenten gesteld zijn in het onderzoek van Kef (2006) kan er voor de subgroepvergelijking voor vraag 5 geen analyse worden uitgevoerd.

Tabel 3.5 Overzicht van resultaten gezins- en omgevingsfactoren (mean/sd)

Gezins- en omgevingsfactoren	Geslacht ouder		Ernst beperking		Leeftijd fase			Totaal
	Vader	Moeder	Slechtziend	Blind	Kind	Adolescent	Ouders	
Meerdere kinderen								
Affectie	3.12/0.182	3.04/0.185	3.1/0.19	t	2.98/0.16	3.07/0.19	3.07/0.19	
Controle	2.96/0.179	2.93/0.15	2.95/0.155		2.91/0.17	2.94/0.16	2.94/0.16	
Totaal: affectie en controle	3.06/0.12	t 2.98/0.10	3.03/0.12	*	2.95/0.06	3.00/0.11	3.01/0.11	
Hulpverlening								
Hulpverlening tast eigenwaarde aan	4.53/0.64	4.85/0.66	4.82/0.53		4.44/1.014	4.74/0.665	4.74/0.665	
Hulp en info helpt mensen echt verder	1.40/0.507	1.59/1.01	1.55/0.833		1.44/1.014	1.52/0.862	1.52/0.862	
Hulpverlening toegankelijk	1.80/1.08	1.89/1.25	2.06/1.25	***	1.11/0.33	1.86/1.181	1.86/1.181	
Verwachting hulp uitgekomen	1.93/0.961	1.63/0.884	1.85/0.972		1.33/0.500	1.74/0.912	1.74/0.912	
Tevreden met de hulpverlening	1.67/0.724	1.52/0.700	1.67/0.736	*	1.22/0.441	1.57/0.703	1.57/0.703	
Zie vooruitgang in gedrag	1.73/0.799	1.59/0.747	1.70/0.770		1.44/0.726	1.64/0.759	1.64/0.759	
Hulpverlening aanbevelen	3.71/0.47	3.63/0.49	3.66/0.483		3.67/0.500	3.66/0.480	3.66/0.480	
Hoe was hoeveelheid ontvangen hulp	2.93/0.616	3.22/0.614	3.22/0.608	t	2.78/0.667	3.12/0.640	3.12/0.640	

* p < 0.05 (sign. verschil)

** p < 0.01 (sign. verschil)

*** p < 0.001 (sign. verschil)

t: p < 0.05 en < 0.10 (trend)

Rood: schaal is matig betrouwbaar

3.3 Gezins- en omgevingsfactoren

3.3.1 Beschrijvende gegevens

Alle resultaten wat betreft de gezins- en omgevingsfactoren staan weergegeven in tabel 3.5 op de vorige bladzijde.

Uit onderzoek naar gezins- en omgevingsfactoren kwam naar voren dat de ouders evenveel affectie en controle (totaalschaal) tonen naar de verschillende kinderen, indien hier sprake van is, in het gezin. Daarnaast is de mate van geuite controle naar het doelkind en de andere kinderen in het gezin gelijk. Er zijn hier en daar kleine verschillen naar voren gekomen, zo scoren ouders iets hoger dan 3 op de affectie schaal, wat betekent dat ze iets meer neigen naar het antwoord: geldt meer voor het doelkind. Deze verschillen of tendensen zijn echter niet groot. Ouders lijken dus alle kinderen in het gezin hetzelfde te behandelen.

Ouders zijn tevreden over de sociale en psychologische hulpverlening die zij ontvangen hebben. De manier waarop de hulpverlening wordt aangeboden zorgt voor toegankelijkheid en lost de problemen meestal echt op. Ouders zijn redelijk tot zeer tevreden met de hulpverlening die aan hun verwachtingen redelijk heeft kunnen voldoen en problemen heeft doen verminderen. De hoeveelheid hulp die zij hebben ontvangen was gemiddeld.

3.3.2 Verschillen tussen subgroepen

Vaders versus moeders

Wat betreft de twee schalen, affectie en controle, zijn er geen significante verschillen gevonden tussen vaders en moeders. Vaders en moeders verschillen volgens deze vragenlijst dus niet in hun manier van opvoeden van meerdere kinderen. De totaalschaal (affectie en controle samen) van de ouders verschillen wel. Zo blijkt dat vaders iets meer neigen naar het antwoord: klopt iets meer voor het doelkind. En moeder neigen iets meer naar het antwoord: klopt iets meer voor broer of zus (trend).

Vaders en moeders beoordelen de hulpverlening allebei hetzelfde. Hun ervaringen lijken op dat gebied dus niet van elkaar te verschillen.

Slechtziend versus blind

Ouders van slechtziende kinderen tonen iets meer affectie naar het doelkind dan ouders van blinde kinderen (trend). Wat betreft de controle dimensie is er geen onderscheid tussen de twee groepen ouders. Op de totaalschaal (affectie en controle) is er wel een significant verschil gevonden ($p = .05$). Daaruit blijkt dat ouders van slechtziende kinderen meer naar *klopt iets meer voor doelkind* neigen en de ouders van blinde kinderen iets meer naar het antwoord *klopt iets meer voor broer/zus* neigen.

Ouders van blinde kinderen vinden de hulpverlening en de manier waarop die aangeboden wordt zeer toegankelijk. De ouders van slechtziende kinderen vinden de hulpverlening redelijk toegankelijk en zijn dus iets minder positief dan de ouders van blinde kinderen ($p = .00$). Een ander significant verschil, tussen de verschillende groepen ouders, dat uit onderzoek naar voren kwam was dat ouders van blinde kinderen iets meer tevreden zijn met de hulpverlening ($p = .03$). Tot slot blijkt dat ouders van slechtziende kinderen, bij de vraag over de kwantiteit van de hulpverlening, meer neigen naar het antwoord eerder te weinig dan teveel. De ouders van blinde kinderen neigen iets meer naar eerder teveel dan te weinig (trend). Wat betreft de andere vragen over de hulpverlening komen de verschillende groepen overeen in beoordeling.

Kind versus adolescent

De leeftijd van het kind lijkt niets te doen aan de mate van geuite affectie naar de meerdere kinderen in een gezin. Beiden groepen ouders scoren daarop even hoog: bij de affectie items gaven zij het antwoord: *klopt voor alle kinderen evenveel*.

Bij de controle dimensie is er een klein verschil waar te nemen waaruit op te maken valt dat ouders van kinderen soms iets meer controle uiten naar de broer en zus. De ouders van adolescenten neigen op de controle dimensie meer naar gelijkheid tussen de kinderen (trend). Wat betreft de totaalschaal zijn er geen verschillen aangetroffen tussen de twee groepen ouders. Beiden hebben een gemiddelde dat laat zien dat ouders hun kinderen gelijk behandelen.

De beoordeling van de hulpverlening verschilt op een aantal punten tussen ouders van kinderen en ouders van adolescenten. Zo vinden ouders van kinderen dat de wijze van aangeboden hulp de eigenwaarde van mensen helemaal niet aantast, waar de ouders van adolescenten vinden dat de eigenwaarde van mensen bijna niet wordt aangetast ($p = .03$). Wat betreft de toegankelijkheid van hulpverlening zijn ouders van kinderen iets meer tevreden ($p = .01$). Een duidelijk onderscheid tussen de twee doelgroepen is naar voren gekomen wat betreft het zien van vooruitgang in gedrag. Ouders van kinderen zien de meeste vooruitgang ($p = .00$). Ouders van kinderen zouden indien van toepassing de hulpverlening zeker aanbevelen aan anderen, voor de andere groep ouders van adolescenten bestaat hier iets meer twijfel over ($p = .003$).

4. Conclusies en discussie

Dit hoofdstuk bestaat uit meerdere paragrafen. In de eerste paragraaf worden de belangrijkste conclusies beschreven die als antwoord zullen dienen op de eerste drie onderzoeksvragen, waarbij de verschillen tussen de subgroepen (onderzoeksvragen 4 en 5) zijn opgenomen. De bevindingen van dit onderzoek zullen hier gekoppeld worden aan de theorie uit hoofdstuk 1. In de tweede paragraaf volgen de sterke en zwakke kanten van het onderzoek en de aanbevelingen.

4.1 Conclusies

4.1.1 Opvoedingsfactoren

De eerste onderzoeksvraag die een deel uitmaakt van de hoofdvraag is: *Hoe scoren de ouders op opvoedingsfactoren, geoperationaliseerd als responsiviteit, autonomie, afhankelijkheid, overprotectie en striktheid?* De onderstaande tekst dient als antwoord op deze onderzoeksvraag en op de onderzoeksvragen 5 en 6 (subgroepverschillen) voor de opvoedingsfactoren.

Gezegd kan worden dat ouders zichzelf als responsief en consistent ervaren. Deze ouders zijn naar eigen inzicht dus adaptief aan de behoeftes van hun kind. Dit ondanks de veronderstelling van Hoogenboom et.al. (2005) dat het voor ouders van kinderen met een visuele beperking lastiger zou zijn om adequaat en responsief te reageren op het kind. Wat betreft de autonomie, die aan het kind geboden wordt door de ouders, is nu bekend dat ouders vinden dat zij die redelijk verschaffen. Dit beeld past echter niet bij de uitkomst die weergeeft dat ouders hun kind toch af en toe overbeschermen, af en toe beperkingen in zelfstandigheid zien en vooral dat ouders bij de balans tussen autonomie en afhankelijkheid toch iets meer naar afhankelijkheid neigen. Geconcludeerd zou kunnen worden dat de ouders ervaren dat zij binnen de mogelijkheden autonomie verschaffen aan hun kind, maar dat het loslaten van het kind door de leeftijd en de visuele beperking toch moeizaam is.

De subgroepen

Wat betreft de verschillende subgroepen zijn er een aantal verschillen aangetoond. Moeders zijn responsiever, maar zien meer beperkingen in zelfstandigheid en hebben meer moeite met loslaten dan vaders. Dit zou verklaard kunnen worden door de gedachtegang dat moeders meer thuis zijn en/of meer bezig zijn met de opvoeding van de kinderen. Daardoor zouden zij bijvoorbeeld geoefender zijn dan de vaders in het interpreteren van signalen van het kind. Deze mogelijke reden, voor het verschil in ervaringen van vaders en moeders, kan aan de hand van de gebruikte vragenlijst niet getoetst worden.

De verschillen die aangetoond zijn tussen ouders van slechthziende kinderen en ouders van blinde kinderen wat betreft de opvoedingsfactoren zijn naar verwachting. Zo is gebleken dat ouders van blinde kinderen meer beperkingen in de zelfstandigheid ervaren en dat zij hun kinderen ook later alleen naar school laten gaan. Deze twee resultaten lijken een logisch gevolg van de ernst van de beperking.

In hoofdstuk 1 staat beschreven dat ouders van kinderen waarschijnlijk de balans tussen autonomie en afhankelijkheid anders zullen ervaren dan ouders van adolescenten, die een evenwicht in die balans ervaren (Mantel, 2005). Ouders die een kind hebben in de basisschoolfase laten hun kind geleidelijk iets meer los, in tegenstelling tot ouders van adolescenten die daar al verder mee zijn. Deze verwachting gesteld op basis van de specifieke leeftijdsfase klopt. Ouders van kinderen ervaren meer moeite met loslaten, meer beperkingen in de zelfstandigheid, verschaffen minder autonomie en beschermen het kind vaker iets teveel dan de ouders van adolescenten uit het onderzoek van Kef (2006).

4.1.2 Opvoederfactoren

De tweede onderzoeksvraag die een deel uitmaakt van de hoofdvraag is: *Hoe scoren de ouders op opvoederfactoren, geoperationaliseerd als ouderlijke stress, huwelijksatisfactie (tevredenheid met de ouderlijke relatie) en algemeen welbevinden?* De onderstaande tekst dient als antwoord op deze onderzoeksvraag en op de onderzoeksvragen 5 en 6 (subgroepverschillen) voor de opvoederfactoren.

Aan de hand van de resultaten kan gesteld worden dat de ouders uit dit onderzoek gemiddeld gezien weinig ouderlijke stress ervaren. Hieruit kan opgemaakt worden dat tegenover de grotere draaglast deze ouders ook beschikken over een grotere draagkracht. Hierdoor lijken de eisen die aan de ouders gesteld worden niet hun mogelijkheden te overstijgen en leiden niet tot problematische waardes voor ouderlijke stress. Daarnaast wordt de theorie van Thompson et. al. (1996) hierbij bevestigd, dat een goede mate van sociale steun ouders helpen goed om te gaan met stressoren. Ouders die deelnamen in dit onderzoek lijken dus redelijk om te kunnen gaan met de stressoren die zij tegenkomen in de opvoeding. Zo lijkt de stressor die genoemd werd in onderzoek van Troster (2001), namelijk het voldoen aan de behoeften van het kind (competentie), voor deze ouders gemiddeld geen problemen op te leveren. Een andere reden voor de relatief lage mate van ouderlijke stress zou kunnen zijn de goede begeleiding vanuit de hulpverlening.

Wat betreft de ambiguïteit van onderzoeken m.b.t. de huwelijksrelatie van ouders van kinderen met een (visuele) beperking kan hier uitsluitend gegeven worden voor deze onderzoeksgroep. Ouders zijn relatief gezien tevreden met hun relatie. Door de beperking van het kind lijkt er dus geen extreme druk te ontstaan op de huwelijksrelatie zoals ook aangetoond werd door Kazak (1987).

Het algemeen welbevinden van de ouders is redelijk, maar daar kunnen weinig conclusies met betrekking tot de opvoeding aan verbonden worden. Het is namelijk niet duidelijk of er andere omstandigheden (vb. werk), buiten de opvoeding en het gezinsleven, zijn die meewegen in het beoordelen van het algemeen welbevinden van een ouder en hoe zwaar deze meewegen.

De subgroepen

Vaders en moeders verschillen niet in hun ervaringen wat betreft de opvoederfactoren. Zij ervaren even veel of eigenlijk even weinig ouderlijke stress, zijn in dezelfde mate tevreden met hun relatie en hun algemeen welbevinden is ook gelijk.

De ouders van blinde kinderen ervaren meer sociale ondersteuning dan de ouders van slechtziende kinderen. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat mensen sneller of langduriger ondersteuning bieden aan ouders wanneer hun kind volledig blind is, omdat dit kind en dus de ouders mogelijk meer obstakels tegenkomen.

Bij de vergelijking met de dataset van het onderzoek van Kef (2006) werd duidelijk dat de ouders van kinderen meer sociale ondersteuning krijgen dan de ouders van adolescenten met een visuele beperking. Ditzelfde verschil kwam naar voren voor de ervaren mate van hechting met het kind en de satisfactie die ouders ervaren vanuit de opvoeding. Ouders van kinderen ervaren de opvoederfactoren dus positiever dan ouders van adolescenten. Of deze negatievere ervaringen van ouders van adolescenten liggen aan de moeilijkheden die voortkomen vanuit de puberteit of aan andere obstakels (dan bij kinderen ervaren worden) door de visuele beperking in deze fase is niet duidelijk.

4.1.3 Gezins- en omgevingsfactoren

De tweede onderzoeksvraag die een deel uitmaakt van de hoofdvraag is: *Hoe scoren de ouders op gezinsfactoren en omgevingsfactoren, geoperationaliseerd als meerdere kinderen opvoeden en tevredenheid met de hulpverlening?*

De onderstaande tekst dient als antwoord op deze onderzoeksvraag en op de onderzoeksvragen 5 en 6 (subgroepverschillen) voor de gezins- en omgevingsfactoren.

Wat betreft de gezinsfactoren is duidelijk dat ouders van kinderen met een visuele beperking, in het geval van meerdere kinderen in het gezin alle kinderen met gelijkheid proberen te behandelen. Naar eigen inzicht geven zij evenveel affectie en controle aan kinderen met en zonder een visuele beperking. De veronderstelling (zie paragraaf 1.3.3) dat een beperking meer aandacht van de ouder zou vragen kan niet aanvaard of verworpen worden, omdat het onderdeel in de vragenlijst meer de kwaliteit van omgang met de verschillende kinderen in het gezin betrof en niet de kwantiteit van die omgang. Daarnaast kan er geen conclusie verbonden worden aan deze uitkomsten, omdat de schalen onbetrouwbaar waren.

Verder kan wat betreft de omgevingsfactoren geconcludeerd worden dat ouders niet veel aanmerkingen hebben op de hulpverlening die zij ontvangen (hebben). Hieruit kan opgemaakt worden dat de hulpverlening die geboden wordt aansluit op de hulpvragen van ouders van kinderen met een visuele beperking.

De subgroepen

De ouders uit dit onderzoek lijken echt als een eenheid te functioneren in de opvoeding. Dit blijkt uit het feit dat er maar weinig significante verschillen bestaan tussen de ervaringen van ouders. Maar zeker bij de gezinsfactoren blijkt dat de ouders allebei gelijk zijn naar de meerdere kinderen.

Aan de hand van de resultaten uit paragraaf 3.3.3 kan gesteld worden dat ouders van blinde kinderen net iets meer affectie en controle (totaalschaal) uiten naar de broer/zus. Voor ouders van slechtziende kinderen geldt dat zij de kinderen gelijk behandelen. De achterliggende reden hiervoor is niet op te maken uit het huidige onderzoek. Verder is gebleken dat de ouders van blinde kinderen positiever zijn over de hulpverlening. Dit zou eventueel kunnen komen omdat deze ouders meer/ bredere of intensievere hulpverlening ontvangen.

Er zijn geen significante verschillen gevonden tussen ouders van kinderen en ouders van adolescenten voor de mate van gelijkheid in uiting van affectie en controle. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de gemiddelde ouder niet verandert in zijn uiting van affectie (stijl/ manier van opvoeden) gedurende het leven van het kind. Dus dan zou het aannemelijk kunnen zijn dat ouders van kinderen gemiddeld gezien niet verschillen van ouders van adolescenten wat betreft affectie. Wat betreft de hulpverlening is duidelijk geworden dat ouders van kinderen deze positiever beoordelen. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat ouders van kinderen relatief kort hulpverlening ontvangen in vergelijking tot ouders van adolescenten. Zij zullen hierdoor minder aan te merken hebben op de hulpverlening dan ouders van adolescenten die al jaren langer hulpverlening ontvangen. Daarnaast valt te verwachten dat hulpverlening aan ouders en de adolescenten complexer is. In de adolescentiefase kunnen er periodegebonden problemen zijn die de hulpvraag van het gezin nog complexer maakt. Tot slot zou een reden voor dit subgroepverschil kunnen zijn de hulpverlening niet of minder aansluit op de hulpvraag van ouders van adolescenten met een visuele beperking.

4.1.4 Kindertijd versus adolescentie

Uit de resultaten bleek dat er opmerkelijk weinig verschillen waren tussen vaders en moeders in hun ervaringen van de opvoeding van hun kind met een visuele beperking. Datzelfde geldt voor ouders van blinde en ouders van slechtziende kinderen. De meeste en dus relatief veel verschillen zijn aangetoond tussen ouders van kinderen en ouders van adolescenten. Men zou kunnen verwachten dat ouders van adolescenten positiever scoren op de verschillende opvoederfactoren, zoals ouderlijke stress, omdat zij al meer “gewend” zouden zijn aan de opvoeding van een kind met een visuele beperking. Maar de resultaten geven het tegenovergestelde weer. Ouders van jonge kinderen lijken dus positiever te zijn. De reden zou kunnen zijn dat ouders van adolescenten te maken hebben met puberaal gedrag, waardoor ze bijvoorbeeld meer ouderlijke stress ervaren. Een ander voorbeeld is dat een ouder waarschijnlijk minder hechting voelt met een adolescent die zich afzet tegen zijn/haar ouders. Om vast te kunnen stellen waar die verschillen tussen ouders van kinderen en ouders van adolescenten vandaan komen is er in een later stadium van dit onderzoek bekeken of de duur van de beperking de ervaringen van ouders beïnvloedt. Ouders van kinderen met een visuele beperking vanaf de geboorte ervaren de opvoeding op alle gebieden hetzelfde als ouders van kinderen die pas later blind of slechtziend werden. De t testen leverde geen enkel significant verschil op. Geconcludeerd kan worden dat het niet uitmaakt hoe lang een kind al visueel beperkt is voor de manier waarop een ouder de opvoeding van een kind met een visuele beperking ervaart. Dus waarschijnlijk komen de negatievere scores van ouders van adolescenten voort uit de omstandigheden die inherent zijn aan de adolescentiefase.

4.2 Discussie

4.2.1 Sterke en zwakke kanten

Voorheen is er nog weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de opvoedingservaringen van ouders van kinderen (tussen de 6 en 13 jaar) met een visuele beperking. Dat gegeven maakt dat dit onderzoek vernieuwend is. Veel van de voorgaande

onderzoeken waren gericht op een visuele beperking en de adolescentiefase. De resultaten van dit onderzoek kunnen ouders van een kind met een visuele beperking eventueel herkenning bieden (bijvoorbeeld wat betreft de ouderlijke stress) en kunnen handvatten bieden (bijvoorbeeld wat betreft ontwikkelingstaken en hulpverlening).

Dit onderzoek kan dienen als aanzet tot meerdere wetenschappelijke onderzoeken naar deze specifieke doelgroep. De data die verzameld zijn kunnen gebruikt worden voor verdergaand onderzoek wat betreft deze groep ouders (voor voorbeelden zie paragraaf 4.2.2).

De ouders die deelgenomen hebben aan dit onderzoek hebben dit gedaan n.a.v. een verzoek om deelname in een brief. Elke ouder deed dit dus uit eigen keuze en overtuiging. De kans bestaat dat de ouders die ervoor gekozen hebben om deel te nemen aan dit opvoedingsonderzoek al geïnteresseerd zijn in opvoeding. Deze groep ouders kan dus al bewuster bezig zijn met de opvoeding (d.m.v. boeken, opvoedprogramma's en hulpverlening). Dit kan mogelijk een verklaring zijn voor de goede resultaten zoals de hoge mate van responsiviteit en weinig ouderlijke stress.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst voor de ouders. De data komen dus voort uit zelfrapportage van de ouders. De antwoorden van de ouders zijn niet te controleren aan de hand van bijvoorbeeld observatie. Een nadeel hiervan is, en daarmee een zwak punt in dit onderzoek, dat nooit zeker is of de antwoorden die gegeven zijn ook overeen komen met het echte gedrag of de echte ervaringen. Het is immers goed mogelijk dat ouders sociaal wenselijk hebben geantwoord.

Bij dit onderzoek was wel de ernst van de stoornis duidelijk, maar niet de aard. Het is niet duidelijk of de ouders een kind hebben met een stabiele beperking of een progressieve beperking. Het is mogelijk dat de aard van de beperking samenhangt met de opvoedingservaringen. Een ouder die weet dat de visuele beperking van het kind progressief is zal bijvoorbeeld meer stress kunnen ervaren, omdat de toekomst van het kind en de opvoeding onduidelijk is. Deze kennis van de aard van de beperking zou ook inzicht kunnen geven in de verschillen tussen ouders van blinde kinderen en ouders van slechthziende kinderen. Blind kan immers gezien worden als stabiel. Slechthziend kan stabiel of progressief zijn, als de aard bekend is kan men vaststellen of verschillen tussen blind en slechthziend liggen aan de ernst of aan de aard van de beperking.

4.2.2 Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek zijn er enige aanbevelingen te noemen. Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst voor opvoeders. Dus alleen de ervaringen van ouders met betrekking tot de opvoeding van een kind met een visuele beperking zijn hier onderzocht. Hier is voor gekozen omdat er nog weinig bekend was over de opvoedingservaringen van die specifieke groep ouders. Vervolgens kon dan de vergelijking gemaakt worden met eerder soortgelijk onderzoek bij adolescenten (Kef, 2006). Voor verder onderzoek is het interessant om een soortgelijke lijst in te laten vullen kinderen zelf. Op die manier kan net als in het onderzoek van Kef (2006) bekeken worden of de opvoedingservaringen van de ouder overeenkomen met het beeld dat het kind heeft van de opvoeding, waardoor de gegevens minder subjectief zijn.

In dit onderzoek kan niets met zekerheid gezegd worden over de opvoeding van meerdere kinderen in een gezin. De schalen, van het onderdeel van de SIDE, bleken niet betrouwbaar. Voor verder onderzoek is het dus nog wetenschappelijk relevant om op een andere manier te kijken naar het hele gezin met een kind met een visuele beperking.

Moeders blijken hun kind met een visuele beperking moeilijker los te laten dan vaders dat doen. Moeders komen ook meer beperkingen tegen in de zelfstandigheid van het kind met een visuele beperking. Het is interessant om te onderzoeken welke factoren een rol spelen bij dit verschil tussen vaders en moeders. Zijn moeders gewoon meer bezig met de opvoeding of zijn er andere redenen?

In verder onderzoek is het tot slot mogelijk om verder te gaan met het onderzoeken van mogelijke verschillen. Dus niet alleen kijken naar verschillen tussen ouders van kinderen en ouders van adolescenten. Een volgende stap zou kunnen zijn om bijvoorbeeld ouders van slechtziende kinderen te vergelijken met ouders van slechtziende adolescenten om te kijken of dat nog nieuwe gegevens oplevert.

Gebleken is dat ouders van kinderen met een visuele beperking een positiever beeld hebben van de hulpverlening. De redenen hiervoor zouden onderzocht kunnen worden om te achterhalen wat de ouders van adolescenten missen.

Aan de hand van dit onderzoek kunnen er ook aanbevelingen gedaan worden aan de ouders die een kind hebben met een visuele beperking. Uit dit onderzoek is gebleken

dat er op bepaalde gebieden meer problemen kunnen ontstaan wanneer het kind ouder wordt (gemiddeld meer ouderlijke stress). Nu dit bekend is kunnen ouders zich hier eventueel op voorbereiden. Ze weten nu dat de notie dat het met de tijd went en makkelijker wordt niet opgaat. Een bijgestelde verwachting kan teleurstellingen en eventueel gevoel van falen bij de ouders voorkomen. De opvoeding zal dus altijd tot nieuwe uitdagingen leiden voor de ouders van kinderen met een visuele beperking. Daarnaast bleek uit de open vragen die ouders hebben beantwoord dat zij gedurende de opvoeding manieren gevonden hebben hoe met de beperking van het kind om te gaan. Zo geven veel ouders aan dat samen oefenen en samen praten werkt voor zowel de ouder als het kind. De ouders geven aan dat samen met het kind, de partner en de omgeving (buurtgenoten en hulpverlening) heel veel obstakels overwonnen kunnen worden. Het is dus aan aanrader voor ouders om van jongs af aan te communiceren met alle betrokken partijen.

Literatuurlijst

- Behl, D. D., Akers, A. F., Boyce, G. C. & Taylor, M. J. (1996).** Do mothers interact differently with children who are visually impaired? *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 90, 501-511.
- Berk, L.E. (2003).** *Child development*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bradley, S.J. (2003).** *Affect Regulation and the Development of Psychopathology*. London: Psychopathology Press.
- Campbell, J. (2007)** Understanding the Emotional Needs of Children Who Are Blind. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 101, 351-355.
- Brock, A.J.L.L. de (1994).** *Opvoederlijk opvoedkundig handelen: De invloed van ouder-, kind- en contextuele kenmerken*. Nijmegen: Universiteitsdrukkerij Nijmegen.
- Gringhuis, D., Moonen, J. & Woudenberg, P. van (1996).** *Kinderen die slecht zien, ontwikkeling, opvoeding, onderwijs en hulpverlening*. Houten/ Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Hoogenboom, M., Kranen, L., Schalwijk, M. van & Vries, S. de (2005)** *Een blik van verstandhouding: Opvoedingsgedrag van ouders van een adolescent met een visuele beperking*. Amsterdam: Bachelorthese Vrije Universiteit van Amsterdam.
- Joppen, R. & Leeuwen, G. van (1990).** *Stress herkennen, hanteren en verwerken*. Utrecht: Uitgeverij Kosmos.
- Kazak, A.E. (1987).** Families with Disabled Children: Stress and Social Networks in Three Samples. *Journal of Abnormal Child Psychology* 15, 137-146.
- Kef, S. & Dekovic, M. (2004).** The role of parental and peer support in adolescents well-being: a comparison of adolescents with and without a visual impairment. *Journal of Adolescence* 27, 453-466.
- Kef, S. (2006)** *Omgaan met anderen en jezelf: Onderzoek naar de psychosociale ontwikkeling, sociale netwerken en opvoeding van jongeren en jongvolwassenen met een visuele beperking*. Amsterdam: Vrije Universiteit. Afdeling: Orthopedagogiek.
- Kievit, Th., Tak, J.A. & Bosch, J.D. (2002).** *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom Uitgeverij.

- Looijestijn, P.** (2004). *Het visueel profiel. Een onderzoek naar visuele perceptie visuele activiteiten, participatie probleemgedrag en opvoedingskenmerken bij kinderen en jongeren met een oculaire slechthoortendheid*. Groningen: Stichting kinderstudies.
- Loots, G. & Sloovere, M. de** (2001). Kinderen en jongeren met een zintuiglijke beperking. In H. Grietens, J. Vanderfaeillie, W. Hellinckx & W. Ruijsenaars, *Handboek orthopedagogische hulpverlening 1: Een orthopedagogisch perspectief op kinderen en jongeren met problemen*, 161-190. Leuven: Acco.
- Mantel, L.** (2005) *Autonomie en afhankelijkheid. De balans tussen autonomie en afhankelijkheid ervaren door ouders van adolescenten met een visuele beperking*. Amsterdam: Doctoraalscriptie Vrije Universiteit van Amsterdam.
- Meihuizen- De Regt, M.J., Moor, J.M.H. de & Mulders, A.H.M.** (2003). *Kinderrevalidatie*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Rogers, S.J. & White, L.K.** (1998). Satisfaction with Parenting: The Role of Marital Happiness, Family Structure, and Parents' Gender. *Journal of Marriage and the Family*, 60 (2), 293-308.
- Thompson, R.J. & Gustafson, K.E.** (1996). *Adaption to chronic childhood illness*. Washington DC: American psychological association
- Troster, H.** (2001) Sources of Stress in Mothers of Young Children with Visual Impairment. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95, 623-638.
- Udema, M.** (1996). *Opvoedingsgedrag van ouders van visueel gehandicapte jongeren*. Amsterdam: Afstudeerscriptie Universiteit van Amsterdam.
- Vervloessem, P.** (2000). Personen met een visuele handicap. In E. Broekaert (Ed.), *Handboek Bijzondere Orthopedagogiek* (hoofdstuk 4). Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Webster, E.J. & Ward, L.M.** (1993) *Working with parents of young children with disabilities*. San Diego: Singular Publishing Group Inc.

Bijlagen

- Wervingsbrief
- Herinneringsbrief
- Vragenlijst

Wervingsbrief

Amsterdam, februari 2008

Betreft: deelname aan vragenlijst onderzoek "Opvoedingservaringen".

Beste ouders/ verzorgers,

Om te beginnen wil ik mij graag voorstellen. Ik ben Marlieke van Wieringen. Ik studeer Orthopedagogiek aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Om af te studeren als Master ga ik een onderzoek doen. Ik ben geïnteresseerd in hoe ouders van kinderen met een visuele beperking (tussen de 6 en 13 jaar) de opvoeding ervaren. Welke kwesties spelen er in deze leeftijdsfase? Hoe is het contact met uw kind? Waar loopt u als ouder tegenaan? Wat gaat er gemakkelijk en rondom welke onderwerpen zijn er meer vragen?

Aan de Vrije Universiteit van Amsterdam is al veel soortgelijk onderzoek uitgevoerd¹. Ondermeer ook naar de opvoedingservaringen van ouders van pubers met een visuele beperking, maar liefst 166 ouders deden mee. We weten op dit moment echter nog weinig over ouders met een jonger kind met visuele beperkingen. Daar willen we graag verandering in brengen. Een basisschoolperiode is toch een andere leeftijdsfase dan de middelbare-schoolperiode. Elk met zijn eigen obstakels, maar ook met zijn eigen overwinningen.

Aan de hand van een vragenlijst wil ik informatie verzamelen over uw opvoedingservaringen, uw tips daarbij maar ook uw mogelijke vragen, onzekerheden of zorgen. In het onderzoek willen we de verschillen en de overeenkomsten bestuderen tussen de ervaringen van ouders met pubers en met jongere kinderen met een visuele beperking. De FOVIG staat achter dit onderzoek zoals u op de volgende pagina kunt lezen. Helaas kon in het adressenbestand niet geselecteerd worden op leeftijd van uw kind. Als u mee wilt doen –en dat hopen wij– van harte- dan krijgt u een vragenlijst thuisgestuurd. U kunt hem in alle rust invullen en zonder kosten aan ons terugsturen. Het invullen van de lijst duurt ruim 30 minuten en uw antwoorden worden natuurlijk anoniem verwerkt. Als u liever een digitale Word versie van de vragenlijst ontvangt dan een papieren versie dan kunt u dat aangeven. Door dit onderzoek kunnen andere ouders hopelijk nog beter ondersteund worden of tips krijgen.

Zou u als vader, moeder of verzorger van een kind met een visuele beperking willen meedoen aan dit onderzoek? Bijgevoegd vindt u een strookje dat u kunt invullen en in de bijgesloten enveloppe *gratis* kunt terugsturen. We hopen van harte voor 1 maart een reactie van u ontvangen te hebben. Vervolgens zullen wij u dan de vragenlijst en antwoordenvolpoepe toesturen. Omdat we geïnteresseerd zijn in ervaringen van zowel vaders als moeders, kunnen we u twee vragenlijsten toesturen. U kunt dit aangeven op het antwoordstrookje. Voor vragen of voor het opgeven via de e-mail kunt u ook mailen: opvoedingsonderzoek-vb@hotmail.com. In de zomer van 2008 krijgt u een samenvatting van de resultaten. We hopen van harte op uw medewerking!

Alvast hartelijk bedankt en met vriendelijke groet,
Student: Marlieke van Wieringen, Begeleider VU: Dr. Sabina Kef

Aanbeveling FOVIG

De FOVIG heeft als doelstelling wetenschappelijk onderzoek te initiëren en te bevorderen. In het verleden hebben leden van FOVIG aan verschillende onderzoeken meegewerkt. Ook nu is FOVIG door dr. Sabina Kef gevraagd om aan het onderzoek van haar afstudeerder Marlieke van Wieringen deel te nemen. Zij zijn zeer geïnteresseerd in de opvoedingservaringen van de ouders van jonge kinderen met een visuele beperking. Het bestuur van FOVIG onderstreept het belang van dit onderzoek en vraagt u om mee te doen aan het invullen van de enquête. Deze kennis zou ervoor kunnen zorgen dat in de toekomst handvatten geboden kunnen worden aan andere ouders van jonge kinderen om hen te helpen in de opvoeding. Voor eenmalig gebruik heeft de FOVIG uitsluitend voor dit doel toestemming gegeven haar adressenlijst te mogen gebruiken voor het versturen van de brieven naar de leden. Wij hebben daarbij gelet op de vraag of u benaderd wilt worden om medewerking te verlenen aan onderzoeken van derden. . Er kon helaas niet op leeftijd van uw kind in het adressenbestand geselecteerd worden, dus wellicht is uw kind jonger dan 6 jaar of al ouder dan 13 jaar. Hoewel we met name geïnteresseerd zijn in de opvoeding van kinderen van 6 tot 13 jaar, mag u ook meewerken aan dit onderzoek als uw kind een andere leeftijd heeft. U kunt dat dan in de vragenlijst aangeven.

Met vriendelijke groet, - namens het FOVIG bestuur-
Gea Bouwman (secretaris)

☐ **Ja, we doen mee!**

☐ **Nee, we doen niet mee want.....**

Stuur mij/ons de vragenlijst(en) voor:

☐ Moeder/ verzorger ☐ De schriftelijke versie ☐ De digitale versie (i.v.m een visuele beperking)

☐ Vader/ verzorger ☐ De schriftelijke versie ☐ De digitale versie (i.v.m. een visuele beperking)

Naam :.....

Straat:

Postcode+Plaats:

E-mail:

Hartelijk bedankt voor uw medewerking! Zodra wij uw opgave hebben ontvangen, krijgt u zo snel mogelijk van ons de vragenlijst en antwoordenvellen thuisgestuurd.

Herinneringsbrief

Betreft: Herinnering m.b.t. vragenlijst voor opvoeders van kinderen met een visuele beperking
April 2008

Beste Opvoeder(s),

In februari heeft u ons via een antwoordstrookje laten weten deel te willen nemen aan een onderzoek van de VU, naar de opvoedingservaring van ouders van kinderen met een visuele beperking.

Begin maart hebben wij u de vragenlijst voor opvoeders van kinderen met een visuele beperking toegestuurd. Tot op heden hebben wij de vragenlijst nog niet van u terug ontvangen (als u inmiddels de vragenlijst heeft opgestuurd kunt u deze brief als ongeschreven ervaren). Wij zouden alsnog uw opvoedingservaringen heel graag betrekken in ons onderzoek. Daarom willen we u vragen ons alsnog in ons onderzoek bij te staan door de vragenlijst op te sturen.

Mocht u i.p.v. de schriftelijke versie toch graag de digitale Word versie willen, die via mail kan worden teruggestuurd, dan kan dat. U kunt ons dat laten weten op het volgende email-adres: opvoedingsonderzoek-vb@hotmail.com.

Mocht u inmiddels niet meer deel willen nemen aan het onderzoek dan willen wij u bedanken voor de interesse tot nu toe.

Met vriendelijke groet,

Student: Marlieke van Wieringen
Begeleidster: Dr. Sabina Kef

Vragenlijst

Start Vragenlijst onder opvoeders van kinderen met een visuele beperking

Begeleider: dr. S. Kef

VU Amsterdam, maart 2008

Student: Marlieke van Wieringen

In deze vragenlijst zult u als ouder van een kind (6 t/m 13 jaar) met een visuele beperking verschillende soorten vragen tegenkomen. Er zijn een aantal open vragen die u kunt beantwoorden in uw eigen woorden. Daarnaast zal het voornamelijk de bedoeling zijn dat u uw mening geeft bij verschillende door ons geformuleerde beweringen. U doet dit door achter elke bewering steeds één hokje aan te kruisen die staat voor één van de mogelijke antwoorden.

Bijvoorbeeld:

	volkomen mee eens	enigszins mee eens	niet helemaal mee eens	absoluut niet mee eens
Kinderen moeten altijd meebeslissen over de plaats waar we met vakantie naar toe gaan	☐	☐	☒	☐

Hier is het bolletje aangekruist dat aangeeft dat u het niet helemaal eens bent met deze bewering. U mag het bolletje ook inkleuren in plaats van aankruisen.

Er zijn bij deze vragenlijst geen goede en geen foute antwoorden. Uw antwoorden zullen anoniem verwerkt worden. Slaat u alstublieft geen beweringen over. Het zal ongeveer een half uur duren om de vragenlijst in te vullen.

Dank u wel voor uw medewerking!

Deel 1 Achtergrondgegevens

1. Wat is het respondent-nummer van uw kind:
(dit nummer staat boven op de bijgevoegde brief en op de envelop)

2. Wat is de geboortedatum van uw kind: - -

3. Ik ben de:

- ☐ biologische vader
- ☐ nieuwe partner van moeder
- ☐ biologische moeder
- ☐ nieuwe partner van vader
- ☐ anders, namelijk.....

4. Wat is uw gezinssituatie?

- ☐ twee samenwonende biologische ouders
- ☐ alleenwonende biologische ouder zonder partner
- ☐ alleenwonende biologische ouder met partner in ander huis
- ☐ samenwonende biologische ouder met nieuwe partner
- ☐ anders, namelijk

5. In welk land bent u geboren?

.....

6. Als u niet in Nederland bent geboren, hoe oud was u (ongeveer) toen u naar Nederland kwam?

..... jaar

7. In welk land is uw kind geboren?

.....

8. Als uw kind niet in Nederland is geboren, hoe oud was hij/zij (ongeveer) toen hij/zij naar Nederland kwam?

..... jaar

9. In welk land is uw partner geboren?

.....

10. In welk land is uw moeder geboren?

.....

11. In welk land is uw vader geboren?

.....

12. Indien er meerdere kinderen in het gezin zijn, welke plaats in de kinderrij heeft het blinde of slechtziende kind?

- ☐ oudste kind
- ☐ middelste kind
- ☐ jongste kind

13. Hoeveel dagen in de week bent u samen met het slechtziende of blinde kind?

.....

14. Hoe oud bent u?

15. Hoe lang is uw kind (het doel-kind) al slechtziend of blind?

.....

16. Zijn er meerdere kinderen in uw gezin blind of slechtziend?

☐ nee

☐ ja, (wie, leeftijd)

.....
.....

17. Is 1 van de opvoeders wellicht blind of slechtziend?

☐ nee

☐ ja

Deel 2 Sociale steun voor doelkind

In dit onderdeel volgen open vragen over hoe het met uw kind gaat op het gebied van de sociale contacten en het omgaan met anderen over het algemeen. We zijn vooral in uw ervaring en mening geïnteresseerd

1. Hoe ervaart u de mate en de manier waarop uw kind afspreekt met andere kinderen om samen te spelen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Wat vindt u van de manier waarop uw kind speelt met andere kinderen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

		Geen zorgen	Soms zorgen	Vaak zorgen	Vrijwel altijd zorgen	Altijd zorgen
3	In hoeverre maakt u zich zorgen over de sociale ontwikkeling van uw kind? Kies het antwoord dat het beste bij u past.	☐	☐	☐	☐	☐

		Nooit of bijna nooit	soms	Bijna altijd
4	In hoeverre steunt u uw kind bij praktische zaken. Bijvoorbeeld ergens naar toe brengen, helpen bij klusjes etc. Kies het antwoord dat het beste bij uw situatie past.	☐	☐	☐

5	In hoeverre steunt u uw kind bij emotionele zaken. Bijvoorbeeld troosten bij verdriet, er voor je kind zijn als hij/zij het moeilijk heeft, naar je kind luisteren. Kies het antwoord dat het beste bij uw	☐	☐	☐
---	--	-----------------------	-----------------------	-----------------------

situatie past.

		Heel erg tevreden	Erg tevreden	Wel tevreden	Niet zo tevreden	Niet tevreden
6	Hoe tevreden bent u zelf over de steun/hulp die u krijgt van anderen bij praktische zaken?	☐	☐	☐	☐	☐
7	Hoe tevreden bent u zelf over de steun/hulp die u krijgt van anderen bij emotionele problemen?	☐	☐	☐	☐	☐
		Nooit	1 keer per maand of minder	Paar keer per maand	Elke week	Vrijwel elke dag
8	Hoe vaak praat u met uw kind ver de geestelijke/psychische gevolgen van het slechter zien? We bedoelen bij deze vraag dus niet de lichamelijke gevolgen van het slechter zien.	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 3 Meerdere kinderen opvoeden

Hierna volgen uitspraken over de manier waarop u met elk kind in uw gezin omgaat. Heeft u maar 1 kind, dan kunt u deze vragen overslaan en verder gaan met deel 4.

Bij de uitspraken over het opvoeden van meerdere kinderen in uw gezin is het de bedoeling dat u bij de antwoorden aangeeft of u iets voor alle kinderen op dezelfde wijze doet, of de uitspraak misschien meer klopt voor uw blinde of slechtziende kind (is doel-kind), of dat de uitspraak misschien minder klopt voor uw blinde of slechtziende kind.

Kies het antwoord dat het beste bij uw situatie past.

		Klopt veel meer voor broer/zus	Klopt iets meer voor broer/zus	Klopt voor alle kinderen evenveel	Klopt iets meer voor doel-kind	Klopt veel meer voor doel-kind
1	Ik ben trots op mijn kinderen	☐	☐	☐	☐	☐
2	Ik vind het leuk om bij mijn kinderen te zijn	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ik weet van mijn kinderen hoe ze denken en hoe ze zich voelen	☐	☐	☐	☐	☐
4	Ik heb belangstelling voor mijn kinderen	☐	☐	☐	☐	☐
5	Ik trek mijn kinderen voor	☐	☐	☐	☐	☐
6	Ik ben streng voor mijn kinderen	☐	☐	☐	☐	☐
7	Ik geef mijn kinderen straf	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ik geef mijn kinderen de schuld	☐	☐	☐	☐	☐
9	Ik gebruik regels voor mijn kinderen	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 4 Opvoedingsgedrag

In deze vragenlijst leest u een aantal uitspraken over opvoeding. Wilt u bij elke uitspraak aangeven in welke mate deze van toepassing is op u en uw blinde of slechtziende kind (doel-kind).

		Helemaal mee oneens	Tamelijk mee oneens	Beetje mee oneens	Beetje mee eens	Tamelijk mee eens	Helemaal mee eens
1	Als het niet zo goed met mijn kind gaat, dan lukt het mij om mijn kind te troosten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2	Ik moedig mijn kind regelmatig aan dingen te onderzoeken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	Soms duurt het zo lang voordat ik de kans krijg te reageren op een overtreding van mijn kind dat ik het gewoon laat zitten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	Als mijn kind verdrietig is of ergens mee zit, dan heb ik dat in de gaten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5	Ik laat mijn kind veel nieuwe dingen uitproberen, ook al is de afloop van deze dingen heel onzeker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6	Soms heb ik gewoon niet de energie om mijn kind zich te laten gedragen zoals het hoort	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7	Ik weet precies wanneer mijn kind het ergens moeilijk mee heeft	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ik moedig mijn kind vaak aan zelf na te denken over het leven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9	Mijn kind weet mij vaak over te halen haar/hem lichter te straffen dan ik van plan was	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10	Ik help mijn kind goed als zij/hij het moeilijk heeft.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

11	Ik leer mijn kind dat zij/hij zelf verantwoordelijk is voor wat er met haar/hem gebeurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		Helemaal mee oneens	Tamelijk mee oneens	Beetje mee oneens	Beetje mee eens	Tamelijk mee eens	Helemaal mee eens
12	Mijn kind overtuigt mij om van gedachten te veranderen nadat ik haar/zijn verzoek afgewezen heb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13	Als mijn kind ergens over piekert of verdrietig is, dan begrijp ik wat er aan de hand is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14	Ik laat mijn kind zelf veel beslissingen nemen.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	Ik heb weinig of geen moeite met het volhouden van regels voor mijn kind, zelfs als er familie (ook grootouders) bij is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16	Ik weet heel goed wat mijn kind wil of voelt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	Ik laat mijn kind haar/zijn problemen vaak zelf oplossen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18	Zodra ik besloten heb hoe ik om moet gaan met slecht gedrag van mijn kind, dan houd ik mij daar ook aan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19	Ik kan goed met mijn kind over alles praten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20	Ik moedig mijn kind aan om onafhankelijk van mij te zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21	Ik dreig alleen met een straf, als ik zeker weet dat ik die ook ga uitvoeren	☐	☐	☐	☐	☐	☐

22	Als ik met mijn kind over haar/zijn problemen praat, dan help ik mijn kind echt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23	Ik zet altijd door met het disciplineren van mijn kind, ongeacht hoe lang het duurt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

**In hoeverre bent u het eens met de volgende serie uitspraken?
U kunt nu kiezen uit 4 antwoordmogelijkheden.**

		volkomen mee eens	enigszins mee eens	niet helemaal mee eens	absoluut niet mee eens
1	Ouders moeten initiatieven van hun kinderen stimuleren	☐	☐	☐	☐
2	Ik moet proberen om alle kleine teleurstellingen, waarmee een kind in zijn leven te maken krijgt, voorkomen	☐	☐	☐	☐
3	Hoe eerder een kind zelfstandig wordt en zich losmaakt van zijn ouders, hoe beter het is	☐	☐	☐	☐
4	Ik heb er recht op om alles te weten wat er in mijn kind omgaat	☐	☐	☐	☐
5	Kinderen moeten zo vlug mogelijk leren om alles zelf op te knappen	☐	☐	☐	☐
6	Je moet voorkomen dat kinderen het moeilijk krijgen, want dan verliezen ze de moed	☐	☐	☐	☐
7	Kinderen mogen een eigen mening hebben	☐	☐	☐	☐
8	Een kind mag geen geheimen hebben voor vader of moeder	☐	☐	☐	☐
9	Ik moet mijn kinderen leren hun eigen beslissingen te nemen.	☐	☐	☐	☐
10	Het is slecht voor kinderen als ze lang afhankelijk van je blijven	☐	☐	☐	☐

Nu volgen vragen over de mate van zelfstandigheid van uw kind, waarbij vooral uw gevoelens centraal staan. Misschien zijn de vragen niet van toepassing op de leeftijd van uw kind. Kies dan voor de antwoordmogelijkheid waarvan u denkt dat deze het beste bij u past.

1. Vanaf welke leeftijd mag uw kind alleen thuis blijven wanneer de ouders een dagje weggaan?

----- jaar

2. Vanaf welke leeftijd mag uw kind zonder ouders of andere volwassenen naar school toe gaan?

----- jaar

3. Vanaf welke leeftijd mag uw kind zelf kiezen wat voor kleren hij/zij draagt?

----- jaar

		Helemaal mee eens	Beetje mee eens	Neutraal	Beetje mee oneens	Helemaal mee oneens
1	Mijn kind mag alleen naar een sportclub/vereniging	☐	☐	☐	☐	☐
2	Mijn kind mag alleen naar een plaats waar hij/zij nog nooit is geweest	☐	☐	☐	☐	☐
3	Mijn partner/medeopvoeder en ik zijn het altijd eens over beslissingen aangaande zelfstandigheid	☐	☐	☐	☐	☐
4	Mijn kind kan minder zelfstandig doen dan hij/zij zelf zou willen	☐	☐	☐	☐	☐
5	Mijn kind en ik verschillen vaak van mening over de mate van zelfstandigheid	☐	☐	☐	☐	☐
6	Mijn kind kan minder zelfstandig dan ik vind dat hij/zij zou moeten kunnen	☐	☐	☐	☐	☐
7	Ik denk dat mijn kind minder mag dan een goedziend kind	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ik denk dat mijn kind voldoende zelfstandig is voor zijn/haar leeftijd	☐	☐	☐	☐	☐
9	Ik laat mijn kind altijd bellen als hij/zij ergens is aangekomen	☐	☐	☐	☐	☐

10	Ik denk dat het veel moeilijker is een kind met een visuele beperking zelfstandig te laten worden dan een niet gehandicapt kind	☐	☐	☐	☐	☐
11	Ik denk dat mijn kind vindt dat hij/zij meer zelfstandig kan dan ik toelaat	☐	☐	☐	☐	☐
12	Ik moet erg veel regelen om mijn kind zelfstandig te laten zijn	☐	☐	☐	☐	☐
		Helemaal mee eens	Beetje mee eens	Neutraal	Beetje mee oneens	Helemaal mee oneens
13	Ik vind het door de visuele beperking moeilijk om mijn kind steeds meer los te laten	☐	☐	☐	☐	☐
14	Door de visuele beperking van mijn kind zijn er veel beperkingen in het zelfstandig zijn	☐	☐	☐	☐	☐
15	Het leeftijdsadequaate handelen wordt nauwelijks beïnvloed door de visuele beperking	☐	☐	☐	☐	☐
16.	Hoe zorgt u ervoor dat uw kind ondanks de blindheid/slechtziend toch steeds meer zelfstandig kan zijn (bijvoorbeeld alleen op straat spelen, naar een vriendje toegaan)?					
		Heel erg moeilijk kan loslaten	Een beetje moeilijk kan loslaten	Neutraal	Makkelijk kan loslaten	Heel erg makkelijk kan loslaten
17	In het zoeken naar een balans tussen afhankelijkheid en zelfstandigheid, kunt u zeggen dat u uw kind daarbij:	☐	☐	☐	☐	☐

18. Welke factoren zijn naar uw mening van invloed op het bevorderen van de zelfstandigheid van uw kind?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Deel 5 Uw relatie

Als u samen met een partner uw slechtziende of blinde kind opvoedt, wilt u dan de volgende 7 vragen beantwoorden? Indien u de enige opvoeder bent in het leven van uw kind, dan kunt u deze vragen overslaan en verder gaan bij deel 6 onderaan deze bladzijde.

In hoeverre bent u het met onderstaande uitspraken over de kwaliteit van uw relatie eens? U kunt kiezen uit een schaal van 6 antwoordmogelijkheden.

		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
1	Zoals we nu met elkaar omgaan, zou ik altijd wel bij mijn partner willen blijven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2	Ik ben nu veel minder tevreden over hoe mijn partner en ik met elkaar omgaan dan vroeger	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ik had meer van de relatie met mijn partner verwacht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	De relatie met mijn partner vind ik in weinig opzichten geslaagd	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5	Als ik opnieuw zou mogen kiezen, zou ik dezelfde partner kiezen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6	Ik vind eigenlijk dat de relatie met mijn partner beter zou moeten zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7	Mijn partner en ik hebben te weinig tijd voor elkaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ik ben in het algemeen ontevreden over de relatie met mijn partner	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 6 Hoe voelt u zich?

We zouden graag willen weten hoe u zich voelt. Het is de bedoeling dat u dat aangeeft door hieronder een cijfer te kiezen. Een '10' betekent dat het heel erg goed met u gaat. Een '1' betekent dat het heel erg slecht met u gaat. Wilt u het cijfer kiezen dat het meest op u van toepassing is?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 7 Beleiving van het gezinsleven

Voorgaande onderdelen gingen veelal over opvoeding en uw feitelijke aanpak van de opvoeding. Nu volgen een aantal vragen over u als opvoeder, over uw kind en over uw beleiving van de opvoedingssituatie. Denk niet te lang na, het eerste wat u denkt kunt u invullen. U kunt hierbij kiezen uit 6 antwoordmogelijkheden die bovenaan de tabel staan.

		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
1	Ik heb het idee dat ik de zorg van mijn kind goed in de hand heb	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2	Ik vind dat je als opvoeder eerst voor je kind moet zorgen en dan pas voor jezelf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3	Er zijn weinig mensen waar ik echt vertrouwen in heb dat ze me zullen helpen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4	Sinds ik mijn kind heb ben ik te weinig meer in de gelegenheid geweest om andere, nieuwe dingen te doen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5	Vaak begrijp ik mijn kind niet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6	Mijn kind opvoeden is moeilijker dan ik verwacht had	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7	Er zijn nogal wat dingen in mijn leven die me dwars zitten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8	Mijn kind gaat te weinig vertrouwelijk met me om	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9	Het vervelende van de opvoeding is dat je voor het merendeel bezig bent met het verzorgen van kleren, eten en drinken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10	Volgens mij ben ik anderen nogal eens tot last	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11	Opvoeding van kinderen is voor mij een dankbaar onderwerp van gesprek	☐	☐	☐	☐	☐	☐

		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
12	Soms denk ik dat ik niet zo'n hechte band heb met mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
13	Door de opvoeding kom ik niet meer toe aan de dingen die voor mij persoonlijk erg belangrijk zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14	Als ik een baby zie, wil ik die even knuffelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15	Het opvoeden van mijn kind stelt me nogal eens voor problemen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16	Ik kan geen beslissingen nemen zonder hulp	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17	Opvoeden van kinderen is de mooiste taak die een mens zich kan wensen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18	Er is eigenlijk niemand die mij eerlijk commentaar kan geven over de manier waarop ik mijn problemen aanpak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19	Soms baal ik van mezelf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20	Ik word zenuwachtig wanneer mijn kind te vertrouwelijk met me om wil gaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21	Ik merk dat ik niet zo goed in staat ben voor mijn kind te zorgen als ik dacht	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22	Als ik vroeg in de ochtend ergens naar toe moet, is het erg moeilijk mensen te vinden om mij te brengen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

23	Soms zie ik het nut van het leven niet in	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24	Het ouderschap over dit kind is moeilijker dan ik dacht dat het zou zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
25	Ik heb minder hechte en warme gevoelens voor mijn kind dan ik verwacht had	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26	Vaak als ik andere ouders met hun kinderen bezig zie dan denk ik: zo'n vader of moeder zou ik ook willen zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27	Het belang van het kind moet bij de ouders voor alles gaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
28	Ik vind het moeilijk te begrijpen wat mijn kind wil	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29	Hoe ik ook mijn best doe, soms heb ik het gevoel dat ik de zaak niet goed in de hand kan houden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30	Het mooiste van opvoeden van kinderen is, dat je jezelf terugvindt in je kind(eren)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
31	Er zijn weinig mensen op wie ik een beroep kan doen als ik een paar uur een auto zou moeten lenen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
32	Wat ik ook doe, het lukt me toch niet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
33	Als er ruzie in ons gezin is, kan ik gemakkelijk andere mensen vinden om erover te praten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

34	Het lukt me meestal wel mijn kind iets te laten doen of iets te verbieden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35	Door je kind(eren) moet je je eigen plannen voor de toekomst steeds weer bijstellen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
36	Ik ben volgens mij een minder dan gemiddelde opvoeder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
37	Mijn kind en ik hebben een goede band	☐	☐	☐	☐	☐	☐
38	Als ouder/opvoeder twijfel ik of ik de meeste situaties goed aankan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
39	Door bezig te zijn met de opvoeding van mijn kind(eren) blijf ik jong	☐	☐	☐	☐	☐	☐
40	Het is voor mij moeilijk om mijn kind volledig te vertrouwen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
41	Door je kinderen kun je je leven niet meer indelen zoals je wilt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
42	Als ik uit zou willen gaan, kan ik gemakkelijk mensen vinden die meegaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
43	Als er in mijn gezin problemen zijn, dan zijn er weinig vrienden of vriendinnen die mij een goed advies kunnen geven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
44	Ik heb veel meer problemen met het grootbrengen van mijn kind dan ik verwacht had	☐	☐	☐	☐	☐	☐
45	Bij een goede opvoeder komt het kind altijd op de eerste plaats	☐	☐	☐	☐	☐	☐

46	Ik heb vaak een slechte bui zonder dat ik weet hoe het komt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
47	Wanneer er iets met mijn kind aan de hand is, zoals ziekte of ziekenhuisopname, twijfel ik aan mijn vaardigheden als ouder	☐	☐	☐	☐	☐	☐
48	Kinderen opvoeden is een dankbare taak	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		helemaal mee oneens	tamelijk mee oneens	beetje mee oneens	beetje mee eens	tamelijk mee eens	helemaal mee eens
49	Als ik met problemen over de opvoeding zit, zijn er weinig mensen waarvan ik hulp kan krijgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
50	Soms heb ik zo'n slechte bui, dat niemand mij kan opvrolijken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
51	Een goede opvoeder krijgt een gevoel van trots en warmte wanneer hij/zij over zijn/haar kind(eren) praat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
52	Ik voel me vaak overbodig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
53	Ik vind het opvoeden van kinderen zeer bevredigend voor mijn persoonlijk leven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
54	Ik zie het vaak niet meer zitten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
55	Ik heb vaak het gevoel dat ik de dingen niet zo goed aankan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
56	Ik maak me zorgen dat mijn kind niet echt van me houdt	☐	☐	☐	☐	☐	☐

57	Ik geniet ervan ouder en opvoeder te zijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
58	Ik maak mij zorgen over de toekomst van mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
59	Ik maak mij niet vaak zorgen over financiële zaken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
60	Ik voldoe aan de behoeften van mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
61	Het is moeilijk om goede professionele hulp te vinden voor mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		Helemaal mee oneens	Tamelijk mee oneens	Beetje mee oneens	Beetje mee eens	Tamelijk mee eens	Helemaal mee eens
62	Ik heb genoeg tijd over voor mijzelf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
63	Ik weet hoe ik mijn kind kan helpen bij schoolse taken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
64	Ik voel me vaak schuldig over de beperking van mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐
65	Ik maak mij zorgen over de ontwikkeling van schoolse vaardigheden (lezen, schrijven) bij mijn kind	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 8 Hulpverlening: inhoud, verwachting en satisfactie

De volgende serie vragen gaat over mogelijke hulpverlening of begeleiding die u of uw kind op het gebied van sociale en psychologische onderwerpen hebt ontvangen. Het gaat hierbij om de laatste 5 jaar.

Eerst volgen wat vragen over of u begeleiding hebt gekregen, wanneer en van wie. Daarna volgen vragen over wat uw verwachting bij die begeleiding was en hoe tevreden u bent.

1. Heeft u of uw kind in de afgelopen 5 jaar sociale of psychologische adviezen/begeleiding van een hulpverlener/leerkracht gehad?

☐ ja, begeleiding gehad

☐ nee, helemaal geen begeleiding gehad. U mag door naar Deel 9

2. Kunt u beschrijven wat voor vormen van hulp of begeleiding u of uw kind de afgelopen 5 jaar hebben gehad. (Denk hierbij aan: wat voor begeleiding, door welke professie, hoe lang)

3. Voor de meest recente ontvangen hulpverlening (of de meest langdurige hulpverlening als de meest recente zeer kort van aard was), willen we vragen hoe tevreden u ermee was. Over welke hulpverlening worden de tevredenheidsvragen die hierna volgen beantwoord?

.....

		Helemaal mee eens	Beetje mee eens	Neutraal	Beetje mee oneens	Helemaal mee oneens
4	De wijze waarop informatie en hulp wordt aangeboden, tast de eigenwaarde van mensen aan	☐	☐	☐	☐	☐
5	De wijze waarop informatie en hulp wordt aangeboden, helpt mensen met problemen echt verder	☐	☐	☐	☐	☐
6	De wijze waarop informatie en hulp wordt aangeboden, maakt dat de hulpverlening voor iedereen gemakkelijk toegankelijk is	☐	☐	☐	☐	☐
7	Wat ik verwacht had van de hulpverlening is uitgekomen	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ik ben tevreden met de hulpverlening	☐	☐	☐	☐	☐
9	Ik zie/zag vooruitgang in het gedrag	☐	☐	☐	☐	☐

	Nee, beslist niet	Nee, ik denk van niet	Ja, ik denk van wel	Ja, zeker
10. Stel dat een van uw vrienden dezelfde steun nodig heeft, zou u dan deze ondersteuning aanbevelen?	☐	☐	☐	☐

	Teveel	Eerder teveel dan te weinig	Genoeg	Eerder te weinig dan teveel	Te weinig
11. Wat vindt u van de hoeveelheid hulp die u of uw kind heeft gekregen?	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 9 **Tot slot**

Heeft u nog opmerkingen, vragen, tips voor de onderzoekers? Op deze plek in de vragenlijst heeft u de mogelijkheid deze op te schrijven zodat we er wat mee kunnen gaan doen. U kunt evt. op de achterkant van deze bladzijde verdergaan. We willen u enorm bedanken voor uw tijd en moeite om mee te werken aan dit onderzoek!

Zou u in de toekomst weer mee willen werken aan een onderzoek?

- ☐ ja
- ☐ nee, want